

ГАНЦ БИЕ ЭЦЭГТ ҮЗҮҮЛЖ БУЙ НИЙГМИЙН ХАЛАМЖ, ХӨНГӨЛӨЛТ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХАНДЛАГА

*Р.Хатанбаатар, А.Пагма, Д.Жигваагүнсэл,
Р.Нургул, Б.Ариунжаргал*

Гадаадын зарим орны туршлагаас үзэхэд бүрэн бус гэр бүл, түүн дотроо ганц бие эцэгтэй гэр бүлийг төрийн зүгээс анхаарч ихээхэн дэмжлэг, тусламж үзүүлдэг болох нь харагдаж байна. Ялангуяа Европын улсуудад бүрэн бус гэр бүлийг бий болсон шалтгаанаас нь үл хамааран нэгдсэн нийгмийн бодлого хэрэгжүүлдэг ажээ.

Өнөөгийн байдлаар хүүхэдтэй гэр бүл, түүний дотор бүрэн бус гэр бүлд төрийн зүгээс халамж, хөнгөлөлт үзүүлдэг дараах 4 үндсэн хэлбэр бий. Үүнд:

1. Хүүхэд төрсөн, түүнийг өсгөн хүмүүжүүлэхтэй холбоотой мөнгөн төлбөр (тэтгэмж, тэтгэвэр);
2. Хөдөлмөр, татвар, орон сууц, зээл, эрүүл мэндийн болон бусад хөнгөлөлт үзүүлэх;
3. Гэр бүл ба хүүхдэд хүүхдийн хүнс, тэжээл, эм, хувцас, жирэмсэн эмэгтэйчүүдэд хоол, хүнс үнэгүй олгох;
4. Гэр бүлд тодорхой хууль, эрх зүй, сэтгэл зүй, сурган хүмүүжүүлэх тусламж, зөвөлгөө өгөх, нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг болно.

Монгол Улс болон гадаадын зарим улсын ганц бие эцгүүдэд үзүүлдэг нийгмийн халамж, үйлчилгээний талаар доор авч үзье.

1. БҮГД НАЙРАМДАХ ФИЛИППИН УЛС

1.2 Хууль эрх зүйн орчин

Филиппин улсын хувьд өрх толгойлсон ганц бие эцгийн асуудлыг *Ганц бие эцэг, эхийн халамжийн тухай (Solo Parent's Welfare act)* хуулиар зохицуулдаг. Уг хууль 2000 онд батлагдсан ба түүнийг хэрэгжүүлэх журам болон зохицуулалтуудыг 2002 онд гаргасан байна.

Хуулийн зорилт нь өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эх болон түүний хүүхдийг дэмжих, тэдгээрийн эрх ашгийг хамгаалах явдал юм. Түүнчлэн, Нийгэм хамгаалал, хөгжлийн газраас (Department of Social Welfare and Development) боловсруулсан “Өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эх, түүний хүүхдэд зориулсан халамжийн цогц үйлчилгээ-хөтөлбөр”-ийг холбогдох төрийн агентлагууд, төрийн бус байгууллагууд хэрхэн хүргэх талаар зохицуулна.

Өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эхэд дараах хүмүүсийг хамруулах ба дээр дурдсан халамжийн үйлчилгээг авах эрхтэй. Үүнд:

- Хүчингийн хэргийн улмаас жирэмсэлж, хүүхдээ төрүүлсэн эх;
- Эцэг, эсвэл эх нас барсан;
- Эцэг, эсвэл эх 1 ба түүнээс дээш жилийн хугацаатай ял шийтгэл хүлээн хоригдож байгаа;
- Эцэг, эсвэл эх физиологийн болон оюуны чадамжаа алдсан;
- Хууль ёсны салалт, эсвэл де факто салалтын улмаас хүүхэд асрах үүрэг хүлээсэн эцэг/эх;
- Гэрлэлтийг шүүхийн, эсвэл сүмийн шийдвэрээр хүчингүй болгосон ба түүний улмаас дангаараа хүүхдээ асрах үүрэг хүлээсэн эцэг/эх;
- Хүүхдээ бусдаар, эсвэл асрамжийн байгууллагаар бус өөрөө өсгөн хүмүүжүүлж буй гэрлээгүй эцэг/эх;

- Ганцаараа хүүхэд өсгөн хүмүүжүүлж буй дурын хүн. (Нийгэм хамгаалал, хөгжлийн газраас албан ёсоор үрчлэх эрх авсан, эсвэл шүүхийн шийдвэрээр албан ёсны асран хамгаалагчаар томилогдсон байх);
- Эцэг/эх нь 1 ба түүнээс дээш жилээр гэр бүлээ орхиж явсан. Тухайлбал, эцэг/эх алга болох, урт хугацаагаар хол яваад сураггүй байгаа, тусдаа амьдардаг гэх мэт.

1.2 Нийгмийн халамж, хандлага

Өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эхийн ID карт

Орон нутгийн Нийгэм хамгаалал, хөгжлийн газраас өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эхэд ID карт (үнэмлэх) олгох ба ингэснээр холбогдох байгууллагуудаас халамжийн үйлчилгээ авах боломжтой болох юм. ID карт авахын тулд нийгмийн ажилтанд шаардлагатай бичиг баримтуудыг бүрдүүлж өгөх бөгөөд нийгмийн ажилтан өрх толгойлсон эцэг/эхтэй сайтар ярилцаж, түүний нөхцөл байдлын талаарх тооцоолол болон үнэлгээг хийнэ.

ID картыг материал өгснөөс хойш 30 хоногийн дараа олгоно. Түүний хүчинтэй хугацаа 1 жил бөгөөд хугацаа дуусахаар сунгана. Хэрэв өрх толгойлсон эцэг/эхийн нөхцөл байдал өөрчлөгдсөн бол сунгалт хийхэд тухайн өөрчлөлтүүдийг нэмж хийнэ.

Өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эхэд зориулсан халамжийн цогц үйлчилгээ-хөтөлбөр

Үүнд өрхийн амьжиргааг дэмжих, хувиараа хөдөлмөр эрхлэх ур чадварыг хөгжүүлэх, хөдөлмөр эрхлэхэд үзүүлэх хөнгөлөлтүүд, нийгмийн болон сэтгэл зүйн, боловсролын, эрүүл мэндийн туслалцаа үзүүлэх, орон байраар хангах зэрэг үйлчилгээнүүд багтана.

Халамжийн үйлчилгээнд өрх толгойлсон эцэг/эхээс гадна түүний гэрлээгүй, ажил эрхэлдэггүй 18-аас доош насны хүүхэд, 18-аас дээш настай боловч хөгжлийн бэрхшээлтэй бие даан амьдрах чадваргүй хүүхдийг хамруулна.

Хэрэв өрхийн орлого нь *Үндэсний эдийн засаг хөгжлийн газраас* тогтоосон хязгаараас доош буюу ядуурлын түвшинд байгаа бол халамжийн үйлчилгээ-хөтөлбөрт бүхэлдээ хамрагдана. Харин боломжийн орлоготой бол зөвхөн уян хатан ажлын цаг, эцэг/эхийн чөлөө болон Нийгэм хамгаалал, хөгжлийн газраас тодорхойлсон бусад үйлчилгээнд хамрагдана.

Халамжийн үйлчилгээ-хөтөлбөрийг дараах байгууллагууд хариуцдаг. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн үйлчилгээг Эрүүл мэндийн газар (Department of Health);
- Боловсролын үйлчилгээг Дээд Боловсролын Комисс болон Техникийн боловсрол, ур чадварын хөгжлийн газар (Commission on Higher education, Technical Education and Skill Development Authority);
- Орон байрны үйлчилгээг Үндэсний Орон сууцны газар (National Housing Authority);
- Эцэг/эхийн чөлөөг Ажил олгогч, Хөдөлмөр, ажил эрхлэлтийн газар, Төрийн албаны зөвлөл (Employer, Department of Labor and Employment, Civil Service Commission) тус тус хариуцана.

Хөдөлмөр эрхлэхэд үзүүлэх хөнгөлөлтүүд

Уян хатан ажлын цаг:

Ажил олгогч нь өрх толгойлсон эцэг/эхийн ажлын цагийг уян хатан зохицуулах үүрэгтэй. Хөдөлмөр, ажил эрхлэлтийн газраас дараах уян хатан ажлын цагийг тодорхойлсон байна.

Үүнд:

- Compressed workweek - Ажлын хоногийг шахах. Энэ нь 7 хоногт 6 өдрийн нийт 48 ажлын цагийг 5 өдөрт буюу өдрийн 9.6 цагаар ажиллаж 1 өдрийн амралт гаргах юм. Энэ тохиолдолд илүү цагийн мөнгө бодогдохгүй, харин хоол унааны болон бусад нэмэгдэл ажлын 6 өдрөөр тооцогдоно.
- Gliding time schedule – Ажлын цагийг нөхөн ажиллах. Өглөө ажил эхэлсэний дараа тодорхой цагт ирж болох ба орой нөхөж ажиллана. Тухайлбал, ажилдаа өглөө 7-9 цагийн хооронд ирэх бөгөөд ирсэн цагаасаа ажлын 8 цагийг гүйцээн ажиллах юм.
- Зөвшөөрөгдсөн бусад ажлын цагийн хуваарь байж болно.

Өрх толгойлсон эцэг/эх хүсэлт гаргасан тохиолдолд ажил олгогч энэхүү хөнгөлөлтийг олгоно. Энэ нь байгууллагын ажлын бүтээмжид нөлөөлөхгүй байх ёстой. Хэрэв зайлшгүй үндэслэл шалтгаантай бол ажил олгогч энэ үүргээс татгалзах боломжтой. Энэ тохиолдолд Хөдөлмөр, ажил эрхлэлтийн газарт хүсэлт гаргана.

Ажил эрхлэхэд ялгаварлан гадуурхахгүй байх нөхцөлөөр хангах:

Ажил олгогч нь өрх толгойлсон эцэг/эхийг түүний амьдралын нөхцөл байдал, хөнгөлөлттэй нөхцөл эдэлсний төлөө болон бусад шалтгаанаар ялгаварлан гадуурхахыг хуулиар хориглосон байна.

Эцэг/эхийн чөлөө:

Энэ нь хүүхдийнхээ өмнө эцэг, эхийн үүрэг, хариуцлагыг биелүүлэх боломж бүрдүүлэх зорилготой юм. Үүнийг *Ганц бие эцэг, эхийн халамжийн тухай* хуулиас гадна Төрийн албаны комиссын 2004 оны 8 дугаар Санамж бичигт бас тусгажээ.

Эцэг/эхийн чөлөөг өрх толгойлсон эцэг/эхийн ID олгогдсоны дараа эдлэх боломжтой бөгөөд заавал нэг удаад биш, жилийн турш хуваан авч болно. Энэ нь ажлын 7 хоногийн хугацаатай, цалинтай олгогдоно.

Энэхүү чөлөөг өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эхийн өөртөй нь хамт амьдардаг 18-аас бага насны, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй 18 ба түүнээс дээш настай хүүхэд бүрийн хувьд олгоно.

Эцэг/эхийн чөлөөнд дараах нөхцөл, шаардлагууд тавигдана. Үүнд:

1. Өрх толгойлсон эцэг/эх 1 жил ажилласан байх (тасралтгүй, тасарсан байж болно).
2. Эцэг/эхийн чөлөө нь жил бүр олгогдох бөгөөд чөлөөний оронд мөнгө авч болохгүй. Энэхүү чөлөөг тухайн жилдээ багтаан авах бөгөөд авч чадаагүй бол тухайн жилийн хувьд хүчингүй болно.
3. Чөлөөг нэг удаад, эсвэл хуваан авах эсэхийг эцэг/эх ажиллаж буй байгууллагын удирдлагатай зөвшилцөж шийднэ. Яаралтай, онцгой тохиолдлоос бусад үед чөлөө авахаас ядаж 7 хоногийн өмнө хүсэлт гаргана.
4. Эцэг/эхийн чөлөөг дараах онцгой тохиолдлуудад авч болно. Үүнд:
 - Хүүхдийн төрсөн өдөр, төгсөлтийн баяр зэрэг онцгой үйл явдал тэмдэглэх;
 - Сургуулиас зохион байгуулж буй арга хэмжээ, багш-эцэг эхийн зөвлөлийн уулзалтад оролцох;
 - Хүүхэд өвдөх, эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах;
 - Хүүхдийн оролцох арга хэмжээнд эцэг/эх нь заавал байлцах бусад арга хэмжээнүүд.
5. Тухайн байгууллагын удирдлага эцэг/эхийн чөлөөг олгох эсэхийг, эсвэл чөлөө авах эрх дуусгавар болох, хүчингүй болох үндэслэл байгаа эсэхийг тодруулахын тулд шалгалт хийх эрхтэй.

Бусад халамжийн үйлчилгээнүүд

Боловсролын үйлчилгээ: Дээд Боловсролын Комисс болон Техникийн боловсрол, ур чадварын хөгжлийн газраас өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эх, түүний хүүхдэд суурь болон дээд боловсрол, албан бус боловсрол олгох, техник ур чадварыг хөгжүүлэх тэтгэлэгт хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг.

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ: Эрүүл мэндийн газар нь эмнэлэг, эрүүл мэндийн төвүүд, тэдгээрийн орон нутаг дахь салбар, нэгжээр дамжуулан өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эх түүний хүүхдэд эрүүл мэндийн цогц үйлчилгээг үзүүлнэ.

Орон байраар хангах: Үндэсний орон сууцны газар нь Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй, үнийн хувьд хямд бөгөөд уян хатан төлбөрийн нөхцөлтэй орон байраар хангах хөтөлбөрт хамруулах ажлыг зохион байгуулдаг.

Өрх толгойлсон ганц бие эцэг, эхийн халамжийг зогсоох

Өрх толгойлсон ганц бие эцэг/эх хүнтэй сууж гэр бүл болох, гэрээс яваад сураггүй байсан эцэг/эх буцаад ирэх болон бусад тохиолдлоор хуулинд заасан нөхцөл байдал өөрчлөгдвөл халамжийн үйлчилгээг дуусгавар болгоно.

2. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС**2.1 Хууль эрх зүйн орчин**

Солонгосын *Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийг дэмжих тухай хууль (Single-parent Family Support act)* нь 1989 онд батлагджээ. Хуулиар ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн тогтвортой амьжиргааг дэмжих, эрүүл, соёлтой амьдралын нөхцөл бүрдүүлэх зохицуулалтуудыг хийсэн байна.

Энэ хууль нь анх *Ганц бие эх болон хүүхдийн халамжийн тухай хууль* нэртэй, зөвхөн өрх толгойлсон ганц бие эхийг дэмжих зорилготой байсан бөгөөд яваандаа хүүхдийн асуудлыг хамруулж ганц бие эх, түүний хүүхдийг дэмжихэд чиглэгдэж байв. 2005 оноос хуулийн хамрах хүрээ улам өргөжиж ганц бие эцгийн асуудлыг мөн адил авч үзэх болжээ. 2007 оноос хүүхэд өсгөн хүмүүжүүлж буй ганц бие эцэг/эхийн асуудлыг гэр бүлийн хэмжээнд тодорхойлж, өөрчлөн найруулснаар одоогийн *Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийг дэмжих тухай* хууль гарсан байна. Хууль гарснаас хойш хөгжлийнхөө явцад хэд хэдэн удаа нэр нь өөрчлөгдсөн бөгөөд 20 удаа нэмэлт өөрчлөлт оруулсан байна.

Ганц бие эцэг/эх гэж хүүхдээ өөрөө өсгөн хүмүүжүүлж буй дараах хүмүүсийг хэлнэ. Үүнд:

- Эхнэр/нөхөр нас барсан, салсан, тусдаа амьдардаг;
- Эхнэр/нөхөр урт хугацаанд биеийн болон оюуны чадамжаа алдаж хөдөлмөрийн чадваргүй болсон;
- Эхнэр/нөхөр ял шийтгэл хүлээн хоригдож байгаа, эрүүл мэндийн улмаас эмнэлэг, эсвэл асрамжийн байгууллагад байгаа, цэргийн алба хааж буй;
- Гэрлээгүй хүн (де факто харилцаа хамаарахгүй);
- 24 ба түүнээс доош настай буюу өсвөр насны ганц бие эцэг/эхийг багтаана.

Хуулинд тодорхойлсноор ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүл гэж “эцэг болон хүүхэд”, эсвэл “эх болон хүүхэд”-тэй гэр бүлийг хэлнэ. Хүүхдийн хувьд 18-аас доош насны хүүхдийг хамруулж ойлгоно. Мөн 22-оос доош настай, сургуульд суралцдаг, эсвэл цэргийн алба хаасны дараа суралцаж буй хүүхдийг хамруулна.

2.2 Нийгмийн халамж, хандлага

Жендерийн тэнцвэрт байдал ба гэр бүлийн яамнаас шийдвэр гарснаар ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүл халамжийн үйлчилгээ авах эрх үүснэ. Энэ үйлчилгээнд ганц бие эцэг/эх, түүний хүүхэд хамрагдах бөгөөд мөнгөн болон мөнгөн бус халамжийн үйлчилгээнүүдийг үзүүлнэ.

Тэтгэмж тэтгэлэг олгох:

- Амьжиргааны тэтгэмж;
- Хүүхдийн сургалтын тэтгэлэг;
- Хүүхэд асрах тэтгэмж;
- Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр зөвшөөрөгдсөн бусад төрлийн тэтгэмжийг авна.

Түүнчлэн дараах тохиолдолд **халамжийн сангаас зээл** авах боломжтой:

- Бизнес эрхлэхэд;
- Хүүхдийн сургалтын төлбөр;
- Эмчилгээний төлбөр;
- Орон байрны төлбөр;
- Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр зөвшөөрөгдсөн бусад зээл болно.

Мөнгөн тусламжаас гадна **ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийг дэмжихэд дараах үйлчилгээнүүдийг** хэрэгжүүлдэг (*family support service*). Үүнд:

- Хүүхэд харах болон боловсрол олгоход туслах;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй, ахмад настан, архаг хүнд өвчтэй хүмүүст тусламж үзүүлэх;
- Хоол хийх, цэвэрлэгээ, угаалга зэрэг гэр орны ажилд туслах;
- Гэр бүлийн холбоог бэхжүүлэх талаар боловсрол олгох, зөвлөгөө өгөх;
- Хууль эрх зүйн зөвлөгөө өгөх;
- Ерөнхийлөгчийн шийдвэрээр зөвшөөрөгдсөн бусад үйлчилгээг үзүүлнэ.

Өсвөр насны ганц бие эцэг/эхэд зориулсан боловсролын дэмжлэг. Үүнд:

- Сургууль завсардуулахгүй байх, сургалтын төлбөр, боловсролын зэрэг олгох шалгалт өгөхөд дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх;
- lifelong education²⁰⁰ хөтөлбөрөөр боловсрол эзэмшиж байгаа тохиолдолд сургалтын төлбөрийг төлөх;
- Бага дунд боловсролын тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан дэмжлэгийг хэрэгжүүлэх буюу амьдралын гачигдалтай байдлаас сургууль завсардахад хүрсэн болон завсардсан суралцагчийг уян хатан хичээлийн цаг, сургалтын хөтөлбөрөөр хангах;
- бусад дэмжлэгээр хангана.

Өсвөр насны ганц бие эцэг/эхийн боловсролын асуудлаар Жендерийн тэнцвэрт байдал, гэр бүлийн яам нь Боловсролын яамтай хамтарч ажилладаг.

Түүнчлэн, өсвөр насны ганц бие эцэг/эхийн амьдрах чадавхийг дэмжих зорилгоор орон байр зэрэг үл хөдлөх хөрөнгөтэй болоход нь мөнгөн тусламж үзүүлнэ.

Ганц бие эцэг/эхийн гэр бүлд чухал шаардлагатай халамжийн нэг төрөл амьдрах орон байраар хангах дэмжлэг юм. “Ээж ба хүүхэд”, “Аав ба хүүхэд”, “Гэрлээгүй ээж ба хүүхэд” гэр бүлийг орон байраар хангах, амьдрах нөхцөлөө сайжруулахад тусламж дэмжлэг үзүүлнэ.

²⁰⁰Амьдралын гачигдлаас шалтгаалж сургуульд суралцан боловсрол эзэмших боломжгүй хүмүүст зориулсан боловсрол олгох хөтөлбөр.

Мөн ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлд зөвлөгөө өгөх төвүүд ажилладаг.

Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийг дэмжихэд төр, орон нутгийн засаг захиргаа болон олон нийтийн зүгээс дараах үүргийг хүлээнэ. Үүнд:

- Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн эрх ашгийг хамгаалах;
- Халамжийн үйлчилгээ үзүүлэх;
- Өөрийн хүчээр амьдрах чадварыг дэмжих;
- Боловсрол эзэмших болон бусад нийгмийн харилцаанд ямар нэг байдлаар хохирох, ялгаварлан гадуурхагдахаас урьдчилан сэргийлэх. Нийгмийн холбоо, нэгдлийн гишүүн бүр ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн байдлыг ойлгож, дэмжих үүрэгтэй;
- Иргэн бүр ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлд дэмжлэг үзүүлнэ.

Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүл дараах эрх, үүргийг эдэлнэ:

- Бусдын адил сурч боловсрох, хөдөлмөр эрхлэх эрхтэй. Зүй бусаар жирэмлэсэн, хүүхэд төрүүлсэн, ганц бие эцэг/эх болсны төлөө ялгаварлан гадуурхаж болохгүй.
- Ганц бие эцэг/эх, түүний хүүхэд давуу тал болон хөдөлмөрийн чадвараа ашиглаж өөрийн хүчээр амьдарлын нөхцөл байдлаа сайжруулахын төлөө санаачилгатай амьдарна.

Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн халамжид зарцуулагддаг зардлын талаар авч үзье. Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлд 1992 онд 40 орчим тэрбум вон зарцуулж байсан бол энэ тоо 2011 онд 780 тэрбум вон хүрчээ. Нийгмийн халамжийн зардлын ДНБ-д эзлэх хувь 1992 онд 3 хувь байснаа 2011 онд 10 хувь хүрч хурдтай өссөн. Харин ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлд зориулсан зардлын Нийгмийн халамжийн зардалд эзлэх хувь 1992 онд 0.04 хувиас 2001 онд 0.06 хувь хүрч, удааширалттай өссөн байна.

Хүснэгт 1. Нийгмийн халамжийн болон Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн халамжийн зардал²⁰¹ (1992-2011, тэрбум воноор)

Он	ДНБ (А)	Нийгмийн халамжийн зардал (В)	Нийгмийн халамжийн зардал ДНБ-д эзлэх хувь (В/А)	Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн халамж (С)	Ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн халамж Нийгмийн халамжийн зардалд эзлэх хувь (С/В)
1992	263.993	8.632	3.27	4	0.04
1993	298.762	10.104	3.38	5	0.05
1994	349.973	12.030	3.44	7	0.05
1995	409.654	14.984	3.66	7	0.05
1996	460.953	17.701	3.84	9	0.05
1997	506.314	21.769	4.30	11	0.05
1998	501.027	31.120	6.21	13	0.04
1999	549.005	37.700	6.87	13	0.04
2000	603.236	34.309	5.69	16	0.05
2001	651.415	38.866	5.97	19	0.05
2002	720.539	41.337	5.74	18	0.04
2003	767.114	46.500	6.06	18	0.04
2004	826.893	55.737	6.74	17	0.03
2005	865.241	61.873	7.15	21	0.03

²⁰¹Ministry of Gender Equality and Family Republic of Korea., Modularization of Korea's Development Experience: Korea's support policies for single parent families., 2014. www.kdevelopedia.org/

2006	908.744	73.760	8.12	33	0.05
2007	975.013	81.482	8.36	35	0.04
2008	1.026.452	93.429	9.10	45	0.05
2009	1.065.037	112.060	10.52	55	0.05
2010	1.173.275	118.775	10.12	74	0.06
2011	1.235.161	127.845	10.35	78	0.06

Хүснэгтээс харахад 1992 оноос хойш хориод жилийн дотор нийгмийн халамжийн зардал ДНБ-тэй харьцуулахад хурдацтай өссөн мөртлөө ганц бие эцэг/эхийн гэр бүлд зориулсан халамжийн зардал дөнгөж 0.04-0.06 хувиар буюу бага зэрэг л өссөн байна.

Анхны хууль буюу *Ганц бие эх түүний хүүхдийн халамжийн тухай* хууль хэрэгжсэнээс хойш ганц бие эцгийн гэр бүлийн асуудал бүхэлдээ орхигдсон бөгөөд сүүлийн 10 жилийн байдлаар ийм гэр бүлийн тоо нэмэгдэн, асуудал улам хүндрэх болжээ. Ганц бие өрх толгойлсон эхийнхтэй харьцуулахад тэдний асуудал илүү хүнд нөхцөлд байв. Иймээс хуулийг *Ганц бие эцэг, эх болон хүүхдийн халамжийн тухай* хууль болгон өөрчилсөн бөгөөд хуулийн хамрах хүрээг өргөжүүлэн, ганц бие эцгийн асуудлыг ч авч үздэг болсон.

Ер нь тооцоо судалгааны 95 хувь ганц бие эхийн тухай байдаг бол дөнгөж 5 хувь нь ганц бие эцгийн асуудлыг хөнджээ. Хэдийгээр хуулиндаа ганц бие эцгийн асуудлыг мөн адил тусгасан боловч ганц бие эхийн асуудал хамгийн түрүүнд хамгийн ихээр яригддаг, түүнд илүү ач холбогдол өгдөг. Харин бодит байдалд, хүүхдээ өөрөө өсгөн хүмүүжүүлж буй ганц бие эцгийн асуудал илүү эмзэг бөгөөд илүү их анхаарал халамж шаарддаг байна. Ганц бие эцгийн асуудал дөнгөж 5 хувь эзэлж байгаа нь тэдний ихэнх нь дахин гэр бүл зохиодогтой холбоотой. Харин ээж нарын хувьд эсрэгээрээ бөгөөд тэд ихэнх тохиолдолд дахин гэрлэхээс илүүтэй өөрөө гэр бүлээ авч явахын төлөө тууштай зүтгэдэг байна.

Жендэрийн тэнцвэрт байдал ба гэр бүлийн яамнаас 3 жил тутамд ганц бие эцэг/эхтэй гэр бүлийн асуудал болон түүнд зориулж буй халамж үйлчилгээний талаар судалгаа хийж, бодлого боловсруулахад ашигладаг байна.

3. НИДЕРЛАНДЫН ВАНТ УЛС²⁰²

Нидерландад өрх толгойлсон эцэг гэх ойлголт байдаггүй харин ганц бие эцэг, эх гэсэн ойлголт түгээмэл байна. Нидерландын бүх хүүхэдтэй өрхүүдийн 16 хувь нь ганц бие эцэг эсвэл эхчүүд байдаг байна. Энэ нь бусад оронтой харьцуулахад харьцангуй бага хувьтай үзүүлэлт юм. Нидерландын гэрлэлтийн хувь их өндөр, харин гэр бүл салалтын хувь нь дундаж байдаг. Ганц бие эцэг, эхийн тоог харьцуулан үзэхэд ганц бие эцэг нь эхээс харьцангуй цөөн байх боловч сүүлийн жилүүдэд нэлээд нэмэгдэж байгаа ажээ. Энэ нь нийгмийн байдал, гэрлэлт цуцлах үйл явц өөрчлөгдсөн зэрэг олон шалтгаантай юм байна.

3.1 Хууль эрх зүйн орчин

Тус улсад ганц бие эцэг, эхчүүдэд үзүүлдэг нийгмийн халамж, үйлчилгээний харилцааг дараах хууль, хөтөлбөрүүдээр нарийн зохицуулсан байдаг. Тухайлбал;

- Хөдөлмөр ба нийгмийн халамжийн хууль (Work and Social Assistance Act),
- Хөдөлмөрийн хууль (Labour Law),
- Нидерландын Иргэний Хууль (The Civil Code of the Netherlands),

²⁰²www.government.nl/documents-and-publications/

- Хүүхдийн Тэтгэмжийн тухай Ерөнхий Хууль (General Child Benefit Act-AKW),
- Нас барагсдын ар гэрийнхний тухай Ерөнхий хууль (General Surviving Relatives Act - ANW),
- Бэлэвсэрсний ба Өнчирсний Тэтгэмжийн тухай Ерөнхий Хууль (General Widow's and Orphan's Benefit Act),
- Эрүүл мэндийн онцгой зардлын тухай хууль (AWBZ),
- Ажилгүйдлийн даатгалын хууль (WW),
- Нэмэлт тэтгэмжийн тухай хууль (TW),
- Ажил ба Нийгмийн Тусламжийн Хууль (WWB),
- Ахмад болон Хөдөлмөрийн чадвараа (35 хувь) алдсан ажилгүй хүмүүсийн схемийн хууль (IOAW),
- Ахмад болон Хөдөлмөрийн чадвараа (35 хувь) алдсан, урьд нь хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байсан хүмүүсийн орлогын схемийн тухай хууль (IOAZ) зэрэг ганц бие эцэг эсвэл эхийн авах тэтгэмж зэргийг тусгайлан заасан хуулиудтай байдаг байна.

Нидерланд улс нь ганц бие эцэг, эхчүүдийн нийгмийн халамжийг хэрхэн яаж олгохыг хуулиар нарийн зохицуулсан байдаг бөгөөд ганц бие эцэг, эхчүүдийг адил хэмжээнд авч үздэг ажээ.

3.2 Нийгмийн халамж, үйлчилгээ

Ганц бие эцэг ба эхчүүдэд ажилдаа эргэн орох урамшуулал хэлбэрийн мөнгө өгдөгөөс өөр тусгайлсан тэтгэмж байдаггүй. Ганц бие эцэг эсвэл эх хэрвээ 5-аас доош насны хүүхэдтэй бол заавал ажил хөдөлмөр эрхлэх албагүй. Хотын захиргаанаас тэднийг Нийгмийн Тусламжийн хөтөлбөрт (моргэйжийн зээлийн хүү төлөхөд туслах төлбөрийг оролцуулж бас болдог) хамруулан саяхныг болтол амьдралын баталгаажих түвшний бараг 90 хувьтай тэнцэх хэмжээний тэтгэмж олгож байв. Үүний ихэнхийг төв Засгийн газар санхүүжүүлнэ. Энэ тэтгэмжийг бага орлоготой өрхүүдэд тэтгэмж болгон хоёр жилийн хугацаатайгаар олгож болох ба хотын захиргаа шийдвэрлэнэ.

Нидерланд улсад бараг бүх нийтээрээ үндэсний даатгалын тогтолцоо ба нийгмийн хамгааллын тэтгэмжид хамрагддаг. Тодорхой хэлбэл, энэ улсад ажил хөдөлмөр эрхэлж буй хэн боловч цаанаа даатгагдсан орлогын албан татвар төлнө. Мөн цалинтай ажил эрхэлж буй хэн боловч ажилтан, албан хаагчийн даатгалын схемд хамрагдах үүрэгтэй. Тэгвэл албан даатгалд хамрагдаж чадаагүй хэн боловч тодорхой эрсдэлийг бууруулах нөхцөл бүхий сайн дурын даатгалд хамрагдах боломжтой. Үндэсний даатгалын схемээс гадна Нидерланд нь Нийгмийн хамгааллын тэтгэмжтэй ба энэ нь нийгмийн амьжиргааны доод түвшин хүртэлх маш бага орлого бүхий өрхүүдэд нэмэлт тэтгэмж өгөх зорилготой. Энэ схемд нь ганц бие эцэг эсвэл эх гэдгийг гэртээ 18 наснаас доош насны хүүхэдтэйгээ, түүний төлөө хүүхдийн тэтгэмж авч амьдардаг хүнийг хэлнэ гэжээ.

3.3 Хүүхдийн Тэтгэмжийн тухай Ерөнхий Хууль (General Child Benefit Act-AKW)

Хүүхдийн Тэтгэмжийн тухай Ерөнхий Хууль (AKW) -аар эцэг эхчүүдэд 18 хүртэлх насны хүүхдүүдээ асарч, өсгөхөд нь дэмжлэг болгон тэтгэмж олгоно. Үүнд 18 хүртэлх насны хүүхэдтэй эцэг, эхчүүд хамрагдана. Хүүхдэд олгох тэтгэмжийн хэмжээ нь хүүхдийн наснаас хамаарна. 1995 оны 1-р сарын 1-нээс өмнө төрсөн хүүхдүүдийн тухайд бас ам бүлийг тоог харгалзана.

Хүснэгт 2. Хүүхдийн тэтгэмжийн хэмжээ

1995 оны 1-р сарын 1-нээс өмнө төрсөн хүүхдүүд	
Нэг ам бүлд амьдарч буй 12-17 насны хүүхдүүдэд:	Улирал тутамд
1 хүүхэд	278,55 евро
2 хүүхэд	313,25 евро
3 хүүхэд	324,81 евро
4 хүүхэд	350,23 евро
5 хүүхэд	365,47 евро
6 хүүхэд	375,64 евро
7 хүүхэд	382,90 евро
8 хүүхэд	396,22 евро
9 хүүхэд	406,57 евро
10 хүүхэд	414,85 евро
1995 оны 1-р сарын 1-нд буюу түүнээс хойш төрсөн хүүхдүүд	
Хүүхдүүдэд	Улирал тутамд
0-5 насны хүүхдүүд	194,99 евро
6-11 насны	236,77 евро
12-17 насны	278,55 евро

Хүүхдийн тэтгэмж авах өргөдөл гаргах тухайд

Эцэг эхчүүдэд хүүхэдтэй болсон даруйд нь гэрт нь өргөдлийн маягтыг хүргүүлдэг. Учир нь шинээр төрсөн хүүхдийг бүртгүүлсэн даруйд нь түүний тухай болон эцэг, эхийн тухай мэдээллийг Хотын захиргаанаас нь Нийгмийн Даатгалын Банкинд (SVB) дамжуулдаг байна. Харин Нидерландад амьдардаггүй ба дөнгөж гэр бүлийн хамтаар Нидерландад шилжин ирээд буй хүмүүс Нийгмийн Даатгалын Банкинд өөрсдөө хандаж өргөдөл авах ёстой.

3.4 Нас барагсдын ар гэрийнхний тухай ерөнхий хууль (General Surviving Relatives Act - ANW)

Хэрвээ хань ижил, хамтран амьдрагч эсвэл эцэг, эх нас барвал энэ нь үлдэж буй хань ижилд эсвэл хүүхдүүдэд нь санхүүгийн хүндрэлтэй байдаг. Энэхүү хуулиар ард үлдсэн гэр бүл нь тэжээгчээ алдсаны тэтгэмжийг авах эрх, нөхцөл үүснэ. Өнчин хүүхдүүд бас энэ тэтгэмжийг авах эрхтэй.

Нас барагчийн ар гэрийнхэн дараах шаардлагуудыг хангаж байвал ANW тэтгэмжийг авна:

- Нас барагчийн ар гэрийн хүн 65-аас доош настай байх
- Нас барагчийн ар гэрийн хүн 1950 оноос өмнө төрсөн байх,
- 18-аас доош насны нэг буюу түүнээс олон хүүхэд асардаг бол,
- 45 ба түүнээс дээш хувиар хөдөлмөрийн чадвараа алдсан зэрэг болно.

Энэ тэтгэмжийг авах эрх тухайн үлдсэн ар гэрийн хүн дахин гэр бүл зохиосноор, бүртгэл бүхий хамтран амьдрагчтай болсноор, эсвэл нэг гэрт хэн нэгэнтэй хамт амьдрах болсноор дуусгавар болдог байна. Мөн 1996 оны 7-р сарын 1-нээс өмнө ANW буюу «Бэлэвсэрсний ба Өнчирсний Тэтгэмжийн тухай Ерөнхий Хууль» (General Widow's and Orphan's Benefit Act)-ийн дагуу тэжээгчээ алдсаны тэтгэмж авах эрх үүссэн хүмүүс шилжилтийн схемд

хамрагдана. Бүх мэдээлэл нь SVB буюу Нийгмийн Даатгалын Банкинд нь байдаг учир автоматаар шилждэг байна.

Тэжээгчээ алдсаны тэтгэмжийн хэмжээ нь тухайн хүний орлогоос хамаарна.

Хүснэгт 3. Тэтгэмжийн хэмжээ

<i>2013 оны 1-р сарын 1-ний байдлаар сарын тэтгэмжийн нийт хэмжээ</i>	<i>ANW</i>	Амралтын тэтгэмж
Нас барагчийн ар гэрийн тэтгэмж	1,119,52 евро	82,56 евро
Хагас өнчний тэтгэмж	249,53 евро	23,58 евро
10 хүртэлх насны бүтэн өнчин	358,25 евро	26,42 евро
10-16 насны бүтэн өнчин	537,37 евро	39,63 евро
16-21 насны бүтэн өнчин	716,49 евро	52,84 евро
Нэмэлт тэтгэмж	16,23 евро	--

Хүүхдийн тэтгэлэг

Хүүхдийн тэтгэлэг бол тодорхой түвшинийг хүртэлх өрхүүдийн зардалд зориулж Засгийн газраас олгодог тэтгэмж юм.

18 нас хүртэлх насны хүүхэдтэй эцэг, эхчүүд энэ тэтгэмжинд хамрагдах боломжтой. Гэхдээ энэ нь тэдний орлогоос хамаарна. 18 нас хүрээгүй хүүхдийн тоог харгалзан үзнэ. Хичнээн олон хүүхэд байна тэр хэрээр хүүхдийн тэтгэмжийг өндөр тооцож олгоно.

Хүүхдийн тэтгэлгийн хэмжээ тухайн хүний орлого ба хөрөнгө чинээнээс шалтгаалах бөгөөд иргэний хөрөнгө чинээ 2013 оны 1-р сарын 1-ний байдлаар дор дурдсанаас илүү өндөр байвал тэрбээр 2013 оны хүүхдийн тэтгэлэгт хамрагдахгүй.

28,897 евро хүртэлх орлого бүхий өрхүүд хамгийн их хэмжээний хүүхдийн тэтгэлэг хүртэнэ. Харин орлого нь 28,897 еврогоос давсан өрхүүдийн авах хүүхдийн тэтгэлгийг бага багаар бууруулсан байна. Тухайлбал,

Хүснэгт 4.

<i>Өрх</i>	<i>Жилд авах хамгийн их төсөв</i>
1 хүүхэдтэй	1,017.00 евро
2 хүүхэдтэй	1,553.00 евро
3 хүүхэдтэй	1,736.00 евро
4 хүүхэдтэй	1,842.00 евро
5 хүүхэдтэй	1,948.00 евро

Удаах хүүхэд бүрт жил бүр 106 евро нэмж олгоно. 12-17 насны хүүхдүүдэд сургуулийн зардалд нь зориулсан нэмэгдэл тэтгэмж бас бий. Шаардлагатай бүх нөхцөлийг хангасан эцэг, эхчүүдийн тухайд энэ тэтгэлэгт хандаж өргөдөл гаргах шаардлагагүй. Татварын газраас SVB-наас бүх орлого ба хүүхдийн тэтгэмж гэх тэргүүтэн бусад мэдээллийг авч шалган үзнэ.

Тахир дутуу хүүхэд асаргааны тэтгэмж (TOG)

Тахир дутуу хүүхэд асаргааны схем нь бие махбодын болон сэтгэцийн эмгэгтэй хүүхэдтэй эцэг, эхчүүдэд санхүүгийн нэмэлт тэтгэлэг олгодог юм. Үүнд ихээхэн асаргаа сувилгаа шаардлагатай ноцтой гэмтэл согог бүхий хүүхэдтэй эцэг, эхчүүд хамрагдана. Эрүүл мэндийн онцгой зардлын тухай хуулиар (AWBZ) долоо хоногт наанадаж 10 цаг гэж заасны дагуу энэ тэтгэмжийг авах эрх үүснэ.

Тэтгэмжийн хэмжээ нь улирал тутамд 215.80 евро байна. Энэ тэтгэмжийн тухайд ямарваа татвар төлөхгүй. Бас хүүхдийн тэтгэмжинд нөлөөлөхгүй. Иргэд энэ тэтгэмжийг авах өргөдөл хүсэлтээ AWBZ заалтыг үндэслэн SVB буюу Нийгмийн даатгалын банкинд гаргана.

Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг ганц бие эцэг, эхчүүдэд зориулсан тэтгэмжийн схем (ZEZ схем)

Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг эмэгтэйчүүд/эрэгтэйчүүд наанадаж 16 долоо хоногийн хүүхэд асаргааны тэтгэмж авах эрхтэй. Авах тэтгэмжийн хэмжээ нь хэрвээ тэрээр өмнөх жил нь хувиараа наанадаж 1225 цаг ажилласан бол түүнийг хөдөлмөрийн доод хөлсний хэмжээнд ажилласан байна гэж үзэн тэр хэмжээний тэтгэмж өгнө. Хэрвээ түүнээс бага цагаар ажилласан бол түүний авах тэтгэмжийн хэмжээ олсон ашгаас нь хамаарна. Гэхдээ ямар боловч хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс хэтрэхгүй.

3.5 “Ажил ба нийгмийн тусламжийн хууль” (WWB)

WWB нь Нидерландад хууль ёсоор оршин суугаа бөгөөд амьжиргааны үндсэн хэрэгцээний өртгөө олоход хангалтгүй байгаа хэн бүхэнд хамгийн бага түвшний орлоготой дүйцэх тэтгэмжийг өгдөг. Нийгмийн тусламжийн тэтгэмж нь дахин ажилд орох хүртэл нь хугацаанд нь олгогдож байгаа хэрэг юм. Энэ хугацаанд тухайн хүн ажилд орох үүрэгтэй. Хэрвээ чадахгүй бол Нийгмийн үйлчилгээнийхэн түүнд ажил олж өгөх эсвэл сургалтанд хамруулах ажлыг гүйцэтгэнэ.

Тэтгэмжийн хэмжээ нь нас, хүүхэдтэй хүүхэдгүй, гэрлэсэн ба ганц бие эсвэл ганц бие эцэг эсвэл эх, AOW -д хамрагдах эрх үүссэн, үүсээгүй гэх зэргээс шалтгаалан харилцан адилгүй өөр өөр. Жишээлэхэд, AOW-д хамрагдах эрх бүхий гэрлэсэн хүмүүс сард 1,397.30 евро авдаг байхад ганц бие эцэг эсвэл эхчүүд 1,277.52 евро, харин ганц бие хүмүүс 1,015.16 евро авна. AOW эрх үүсэх насны ганц бие эцэг эсвэл эхчүүд сард 925.37 евро авч байхад 18-21 насны ганц бие эцэг эсвэл эхчүүд 492,78 евро, харин их, дээд сургуульд сурч буй эцэг, эхчүүд сард 455.63 евро авч байхад ганц бие эцэг эсвэл эхчүүд 292.94 евроны тэтгэмж авах гэх мэтчилэн.

Энэ мэтээр «Ахмад болон Хөдөлмөрийн чадвараа (35 хувь) алдсан ажилгүй хүмүүсийн схемийн хууль» (IOAW), «Ахмад болон Хөдөлмөрийн чадвараа (35 хувь) алдсан, урьд нь хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байсан хүмүүсийн орлогын схемийн тухай хууль» (IOAZ) зэрэгт ганц бие эцэг эсвэл эхийн авах тэтгэмж зэргийг тусгайлан заасан байдаг.

Нидерландын “Хөдөлмөр ба халамжийн хууль” (Work and Care Act)-ийн 3:1-д²⁰³ эхчүүдэд хүүхдээ төрүүлсний дараа 16 долоо хоногийн 100 хувийн цалинтай хүүхэд асаргааны чөлөө олгодог бол аавуудад 100 хувийн цалинтай 2-хон өдрийн чөлөө олгодог. Гэвч эцэг эхийн хэн хэн нь ажлаасаа 26 долоо хоног хүртэлх хугацаагаар цалингүй чөлөө авч болдог байна.

²⁰³Maternity allowance, paternity and parental leave. www.easyexpat.com/en/

Хүүхэд асрах чөлөөг богиносгосон цагаар авбал илүү удаан хугацаагаар авч болно. Ажилчин, албан хаагчдын ажлын цаг ба гэр бүлийн үүрэг хариуцлагаа зохицуулах үндсэн тогтолцоо нь Ажлын Цагийг Зохицуулах Хууль (the Working Time Adjustment Act)-аар ажлын цагаа багасгах арга байдаг байна. Үүнд хэрвээ тухайн нэг компанийн ашиг сонирхолтой нөхцөлд зөрчилдөхгүй нөхцөлд ажилтан, албан хаагч хүсэлт гарган өөрийн ажлын цагийг нэмэх ба багасгах эрхтэй аж.²⁰⁴

Хүүхдийн тэтгэмжийг тооцоолон тогтоох нь

Гэр бүл салсан тохиолдолд хүүхдийн эцэг нь гэрлэлтээ батлуулсан үгүйгээс үл хамааран хүүхдээ тэтгэн дэмжих хууль ёсны үүрэгтэй байна. Эцэг эхчүүд сайн дураараа хүүхдээ хэрхэн тэтгэн дэмжих тухайд төлөвлөн тохиролцож болно. Хэрвээ ийнхүү харилцан тохиролцож чадахгүй бол хүүхдийн тэтгэмжийн хэмжээг Дүүргийн Шүүхээс шийдвэрлэн тогтооно. Ингэхдээ тухайн шүүх TREMA гэж нэрлэгдэх хүснэгт дэх амьжиргааг үнэлэн тогтоох томъёонуудыг ашиглан шийдвэрлэнэ. Хүүхэдтэйгээ хамт амьдардаг болон амьдардаггүй эцэг эхчүүдийн хэн хэнийх нь төлбөрийн чадварыг үнэлэн тогтооход хэд хэдэн хүчин зүйлсийг харгалзан үзнэ:

- нийгмийн тусламжийн үнэлэмж ханшинд үндэслэн бүх орлогоос нь амьжиргааны зардлуудыг нь тооцон хасаж, орлогын үлдсэн хэсэгт үнэлгээ тооцоо хийнэ.
- гэрээсээ явж буй эцэг эсвэл эхэд шинэ гэртэй болох ба хүүхдүүдтэйгээ уулзах өртөг мөнгө үлдэж байх ёстой.
- хэрвээ гэрээсээ явж буй нэг нь хоёр дахь гэр бүлийн амьдралаа эхлүүлбэл хүүхдийн тэтгэмж тооцож авах орлогын хэсгийг 50 хувь бууруулан бодно. Учир нь энд хүмүүс шинэ гэр бүлийн харилцаа тогтоох эрх чөлөөтэй хэмээх зарчмыг баримтална.
- гэрээсээ явсан эцэг эсвэл эхийн хамтран амьдрагч нь бас хамт амьдарч байна уу, тусдаа байна уу гэдгээс үл хамааран өөрсдийн хүүхдүүдийн амьжиргааны зардлыг төлөлцөж байх ёстой ба бас өөрийн хамтран амьдрагчийнхаа хүүхдүүдийн амьжиргааны төлбөрт, хэрвээ тэдний харилцаа эцэг ба эхийн үүрэгт нөлөөлж байвал, зохих хэмжээгээр оролцох хэрэгтэй болох магадтай.
- хүүхдүүдтэйгээ үлдсэн эцэг эсвэл эх шинэ харилцаанд орвол, хойд эцэг эсвэл эх ба гэрээсээ явсан эцэг эсвэл эхийн амьжиргааны зардалд оролцох хувь хэмжээг гэрээсээ явсан эцэг эсвэл эх ба хүүхдүүдийн хоорондох харилцаа холбоог үнэлэх үүднээс тогтоон шийднэ. Үүнд тухайн хүүхдүүд хэний овгоор овоглож байгаа, тогтмол харилцдаг эсэх зэргийг тооцож үзнэ.

Ийнхүү тооцож үздэг олон хүчин зүйлс байхын учирт тодорхой жишээг үзүүлэх бэрхшээлтэй. Гэхдээ сард 78 евро төлөх нь хүүхдийн тэтгэмжийн нийтлэг хэмжээ юм.

Тогтоосон хүүхдийн тэтгэмж ба сайн дураар өгч буй тэтгэмж зэрэг нь хэтэрхий бага байх тохиолдолд ганц бие эцэг, эхчүүд LBIO хэмээх Хүүхдийн Асаргааны Зардлыг Сэргээн Тогтоох Үндэсний Товчоонд хандан төлбөрийг мөн л TREMA хүснэгтэд үндэслэн тооцуулж болно. Гэвч Дүүргийн Шүүхийн шийдвэр өөрчлөгдөхгүй.

Нидерландын хүүхдийн тэтгэмжийн систем нь 1997 оны 1-р сараас эхлэн хэрэгжсэн, тэтгэмж төлдөг эцэг эсвэл эхийн тоо цөөн, бас энэ тогтолцоогоо үр дүн сайтай гэж үздэг ба одоогоор үүнтэй холбоотой маргаан хэлэлцүүлэг тун бага байдаг.

Ийнхүү энэ улсад хэдийгээр тухайлан Ганц бие эцэг эсвэл эхчүүдэд тусгайлан зориулсан дэмжлэг тэтгэмжийн зохицуулалт байдаггүй боловч ерөнхий нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэндийн хамгаалал, хүүхдийн асаргаа, боловсролын дэмжлэг зэрэг нь сайн тул энэ нь төдийлөн тусгайлах асуудал болдоггүй байна.

²⁰⁴[https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:DY-The Netherlands](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:DY-The+Netherlands)

4. НОРВЕГ УЛС

Тус улс нь янз бүрийн байгууллагаас гаргасан амьдралын чанарын чансаанд тэргүүлэх байр эзэлдэг ба нийгмийн хамгаалал, халамжийн тогтолцоондоо ДНБ-ний 13 хувийг зарцуулдаг байна²⁰⁵.

4.1 Хууль эрх зүйн орчин

Хүүхэдтэй гэр бүл, хүүхэд, хүүхэдтэй ганц бие эцэг, эхчүүдэд зориулсан нийгмийн хамгаалал, халамжийн асуудлыг дараах хууль эрх зүйн актуудаар зохицуулсан байна. Үүнд:

- Хүүхдийн тухай хууль. The Children Act (Act No. 7 of 8 April 1981 relating to Children and Parents)
- Мөнгөн тэтгэмжийн тухай хууль. Act No. 41 of 26 June 1998 concerning Cash Benefit for Parents with Small Children (Cash Benefit Act).
- Хүүхэд хамгаалах тухай хууль. (The Child Welfare Act)
- Хүүхэд хамгаалах тухай хуулийг хэрэгжүүлэх Журам. Regulations related to The Child Welfare Act.
- Даатгалын тухай хууль. Lov om folketrygd болон бусад хууль тогтоомжууд болно.

4.2 Нийгмийн халамж, үйлчилгээ

Норвег улсад хүүхэдтэй гэр бүлд зориулсан үндсэн 2 янзын тэтгэмж байдаг бөгөөд ганц бие эцэг энэ хоёр тэтгэмжийг авах эрхээр хангагдсан болно.

Хүүхдээ ганцаараа өсгөн хүмүүжүүлж байгаа эцэг хүн гэдэг ойлголтод дараах хүмүүс хамаардаг байна. Үүнд:

- Төрсөн хүүхдээ эхгүйгээр ганцаараа өсгөж байгаа эцэг
- Үрчилж авсан хүүхдээ ганцаараа өсгөж байгаа эцэг
- Хүүхдийг эхгүйгээр өсгөж байгаа асран хамгаалагчид
- Хүүхдээ эхгүйгээр ганцаар өсгөж байгаа хойд эцэг
- Албан ёсоор үрчилж аваагүй боловч хамт амьдарч ганцаараа хүүхдийг өсгөж байгаа эцэг зэрэг болно.

Дээр дурдсан 2 тэтгэмжийн эхний тэтгэмж нь хүүхдийн буюу гэр бүлийн тэтгэмж (barnetrygd) ба түүний зорилго нь хүүхдийг өсгөж хүмүүжүүлэх зардлыг нөхөхөд гэр бүлд дэмжлэг болох явдал юм. Уг тэтгэмжийг Норвегид амьдардаг бүх хүүхдэд 18 нас хүртэл нь олгодог ба сарын тэтгэмжийн хэмжээ нь 970 норвег крон болно²⁰⁶. Харин ганц бие эцэг, эхчүүд хэдэн хүүхэдтэйгээс үл хамааран нэг хүүхдийн тэтгэмжийг илүү авдаг. Үүнийг өргөтгөсөн тэтгэмж гэж нэрлэдэг байна.

Үүнээс гадна хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан эцэг, эхчүүд өргөдөл гарган нэгээс гурав хүртлэх насны хүүхэд бүрийн тоогоор нэг удаа 660 кроны тэтгэмж авах эрхтэй. Үүнд ганц бие эцгүүд ч мөн хамрагдана.

Норвегийн засгийн газар хамгийн нялх балчир хүүхдүүдэд гол онцгой анхаарал хандуулж байдаг. Хоёр дахь үндсэн тэтгэмж болох хүүхэд асрах тэтгэмжийг (kontantstøtte) 13-23 сартай хүүхдээ асарч буй эцэг, эхчүүдэд олгодог ба хүүхэд 13-18 сартай бол сард 5000 крон, 19-23 сартай бол 3304 кроны тэтгэмж олгодог байна²⁰⁷. Хэрэв хүүхэд цэцэрлэгт хамрагдахгүй бол эцэг, эхчүүд өргөдөл гарган дахин 11 сараар тэтгэмжийг сунгуулж болох бөгөөд ингэхдээ 50 хувиар бууруулж олгодог.

²⁰⁵Пресловутая социальная система Норвегии. <http://norse.ru/>

²⁰⁶Family benefits. www.regjeringen.no

²⁰⁷Мөн тэнд.

Норвег улсад бүрэн бус гэр бүл нь дээрх тэтгэмжүүдэд хамрагдахаас гадна үнэ төлбөргүй эрүүл мэндийн үйлчилгээ хүртэж, орон сууцны төлбөрт зориулсан тэтгэмж авдаг ажээ.

5. ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС

Хөдөлмөр эрхлэгч эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүст ижил боломж олгох талаарх Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын Конвенцийн заалтын дагуу ОХУ-д ганц бие эцгүүдэд төрөөс тусламж, дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаанд ихээхэн анхаарах болсныг судлаачид тэмдэглэжээ²⁰⁸.

ОХУ-д хууль эрх зүйн хувьд эрх зүйн байдал тодорхойлогдоогүй боловч өрх толгойлсон эцэг буюу “одинокый отец” гэж ганцаараа нэг буюу хэд хэдэн хүүхдээ өсгөн, асран хамгаалж буй эцэг хүнийг ойлгодог. Хүүхдүүдийн эх нь нас барсан, эх байх эрхээ хасуулсан, сураггүй алга болсон, удаан хугацааны эмчилгээтэй, хорих ангид хоригдож байгаа эсхүл шүүхийн шийдвэрийн дагуу салсны дараа хүүхдүүд эцгийнхээ асрамжинд үлдсэн зэрэг шалтгаантай байж болно.

Хэдийгээр ганц бие эцгийн эрх зүйн байдал тодорхойлогдоогүй боловч тэд өрх толгойлсон эхчүүдийн нэгэн адил хуулийн дагуу тэтгэмж, тусламж, нийгмийн баталгаануудыг хүртдэг байна. Тухайлбал, “ОХУ-ын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай” хуульд ажил хайх явцад хамгаалалт онцгой шаардлагатай иргэдийн тоонд ганц бие, олон хүүхэдтэй эцэг, эхчүүд, түүний дотор ганц бие эцэг орно гэж заажээ²⁰⁹.

Ер нь тус улсад гэр бүлийн нийгмийн хамгааллыг чухалчилж, энэ чиглэлийн эрх зүйн бааз, суурийг боловсронгуй болгоход ихээхэн анхаардаг байна. Тухайлбал, “Хүүхэдтэй иргэдэд үзүүлэх төрийн тэтгэмжийн тухай”²¹⁰, “Хүүхэдтэй гэр бүлийг дэмжих төрийн дэмжлэгийн талаар авах нэмэлт арга хэмжээний тухай”²¹¹ зэрэг Холбооны хуулиуд болон бусад холбооны хуулиуд, ОХУ-ын Засгийн газрын тогтоолууд, ОХУ-ын субъектүүдийн бусад хууль, эрх зүйн актуудаар зохицуулагдаж байна.

Ганц бие эцэгт үзүүлэх баталгаа, хөнгөлөлтийн талаар юуны өмнө ОХУ-ын “Хөдөлмөрийн хууль”²¹²-д дараах зүйлүүдийг хуульчилсан. Үүнд:

1. 5 хүртэл насны хүүхэдтэй ганц бие эцгийг илүү цагаар ажиллуулах, томилолтоор ажиллуулахдаа, түүний зөвшөөрлийг бичгээр авсан байна.
2. Ганц бие эцгийг шөнийн цагаар болон оройн ээлжинд ажиллуулахыг хориглосон ба ажлын бүрэн бус цагаар ажиллуулахыг зөвшөөрсөн, ингэхдээ хөдөлмөрийн дэвтэрт нь тэмдэглэл хийхгүй.
3. Тус хуульд заасан тодорхой нөхцөлүүдээс бусад тохиолдолд 14 хүртэл насны хүүхэдтэй эсхүл тахир дутуу хүүхэдтэй ганц бие эцэгтэй байгуулсан хөдөлмөрийн гэрээг ажил олгогчийн санаачлагаар цуцлахыг хориглоно.

Мөн “ОХУ-ын Тэтгэврийн заавал даатгалын тухай”²¹³ хуулийн дагуу ганц бие эцэг, эхнэр нь нас барсан тохиолдолд хүүхдийн тэжээгчээ алдсаны тэтгэврийг авах эрхтэй. Түүнчлэн “Хүүхэдтэй иргэдэд үзүүлэх төрийн тэтгэмжийн тухай” хуулийн дагуу ганц бие эцэг хүүхдийн тэтгэмж авах эрхтэй. Үүний хамт эхнэр нь гэр бүлээ орхисон бол алимент буюу хүүхдийн тэтгэмж авна.

²⁰⁸Гаврюшенко Л. В. Как получить статус отца одиночки. www.9111.ru/questions/

²⁰⁹Федеральный Закон РФ от 19.04.1991 № 1032-1 (ред. от 02.07.2013) «О занятости населения в Российской Федерации [Электронный ресурс]. URL: www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_148901/

²¹⁰ФЗ “О государственных пособиях гражданам, имеющих детей”. www.Consultant.ru

²¹¹Федеральный закон от 29 декабря 2006 года N 256-ФЗ “О дополнительных мерах государственной поддержки семей, имеющих детей”. www.zakonprost.ru

²¹²“Трудовой кодекс” <http://dogovor-urist.ru/>

²¹³ФЗ “Об обязательном пенсионном страховании в РФ”. www.assessor.ru

ОХУ-д 2007 оноос эхлэн Эхийн мөнгө буюу гэр бүлийн мөнгийг²¹⁴ 2 дахь болон дараагийн хүүхдээ төрүүлсэн буюу үрчилж авсан эхчүүдэд олгодог ба энэ нь гэр бүлийг дэмжих зорилготой төрийн дэмжлэгийн хэлбэр юм. Эхийн мөнгөний сертификатыг авах эрхийг 2 дахь хүүхэд нь 2007 оны 1 сарын 1-нээс хойш төрсөн гэр бүл эдлэх ба энэхүү дэмжлэг нь 2007 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ны өдөр хүртэл хэрэгжих юм. 2014 оны эхийн мөнгөний хэмжээ 429 408 руб. байна²¹⁵.

Эхийн мөнгийг бэлэн мөнгөөр олгодоггүй, харин сертификат олгож, зөвхөн дараах зориулалтаар зарцуулахыг зөвшөөрдөг. Үүнд:

- Гэр бүлийн орон сууцны нөхцөлийг сайжруулах,
- Хүүхдийн боловсрол,
- Эхийн тэтгэврийн хуримтлалын хэсгийг нэмэгдүүлэх,
- Хүүхдийн сургууль, цэцэрлэгийн төлбөр зэрэг болно.

Тус сертификатыг авахын тулд эхчүүд зохих баримт бичгийг бүрдүүлэн ОХУ-ын Тэтгэврийн санд хандах журамтай.

ОХУ-ын Засгийн газрын 2006 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн “Эхийн (гэр бүлийн) мөнгөний төрийн сертификат олгох журмын тухай” тогтоолд²¹⁶ зааснаар хүүхдийн төрсөн эцэг болон хүүхэд үрчилж авсан эцэг нь хүүхдийн эх нас барсан ба эх байх эрхээ хасуулсан тохиолдолд эхийн (гэр бүлийн) мөнгийг авах эрхтэй болно. Иймээс ганц бие эцэг нь эх хүний нэгэн адил гэр бүлийн мөнгийг авч зохих журмын дагуу зарцуулах боломжтой юм.

Үүний зэрэгцээ сүүлийн үед ОХУ-д ганц бие аавуудад тусламж үзүүлэх зорилготой төвүүд байгуулагдан тэдэнд эрх зүйн, сэтгэл зүйн, эмнэлгийн олон талт тусламж үзүүлж байгаа билээ.

6. АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС²¹⁷

Ганц бие эцэг, эх гэдгийг эцэг эсвэл эх өөрийн хүүхдүүдийн хамтаар дангаараа, аль эсвэл том гэр бүлийн дотор хань ижилгүйгээр амьдарч буйг хэлнэ гэж АНУ-ийн Йова Улсын Их Сургуулийн эдийн засагч, судлаач Daniel R. Meyer болон Steven Garasky нар тодорхойлжээ.²¹⁸

ХХ зууны сүүлчийн хагасаас эхлэн «Ганц Асран Хамгаалагч бүхий гэр бүл»-ийн тоо асар хурдацтай өсөж эхэлсэн. Энэхүү өөрчлөлтийг эрдэмтэд гэр бүлийн задрал бөгөөд хүүхэд, гэр бүл, нийгэмд сөрөг үр дагавартай үзэгдэл (Popenoe 1996) гэж үзэж байхад зарим нь ганц асран хамгаалагч бүхий гэр бүл бол бүх цаг үеийн бүх нийгэмд байсан, байсаар ч байгаа гэр бүлийн бас нэгэн хэлбэр хэмээн үзэж байна (Coontz 1997). Ийнхүү гэр бүлийн хэлбэр, төрөл зүйлийг хэчнээн өөр янз бүрээр тайлбарлахаас үл хамааран ганц асран хамгаалагч бүхий гэр бүлийн тоо улам бүр өсөж, гэр бүлийн амьдралын нийгэм, эдийн засаг ба улс төрийн агуулгад голлох нөлөөтэй үзэгдэл болсоор иржээ.

²¹⁴Материнский капитал, семейный капитал

²¹⁵2014 оны 10 дугаар сарын 21-ний өдрийн Монгол банкны төгрөгийн рубльтэй харьцах ханшаар тооцоход 19 452 182 төгрөг болж байна.

²¹⁶Постановлению Правительства РФ от 30 декабря 2006 г. “О порядке выдачи государственного сертификата на материнский (семейный) капитал”. garant.ru

²¹⁷Worst off – single-parent families in the united states. 2012. www.legalmomentum.org/

²¹⁸Daniel R. Meyer and Steven Garasky. Technical Analysis Paper no. 42, 1991. Available from the Office of Human Services Policy, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation, U.S. Department of Health and Human Services, 202-245-1880. Forthcoming as Daniel R. Meyer and Steven Garasky RP Discussion Paper no. 982-92, 1992. www.legalmomentum.org/

6.1 Нийгмийн чиг хандлага, өнөөгийн байдал

Түүхэн үүднээс бол ганц асран хамгаалагчтай гэр бүл эцэг, эхийн аль нэг нь нас барснаас үүдэн бий болдог байв. Гэтэл өнөө цагийн АНУ-гийн ганц бие асран хамгаалагч бүхий гэр бүлүүдийн хамгийн нийтлэг ерөнхий хүчин зүйлс бол нийгэм ба соёлын хөгжлийн чиг хандлагын өөрчлөлтүүд, гэр бүл салалт ба насанд хүрээгүй хүүхдийн жирэмслэлтийн хувь өссөн, эмэгтэйчүүдийн ажил эрхлэлтийн боломж өссөн, эрэгтэйчүүдийн (ялангуяа, Африк гаралтай америк эрэгтэйчүүдийн) ажил эрхлэх боломж буурсан, эмэгтэйчүүд өөрсдийн өрх гэрийг авч явахуйц хэмжээний нийгмийн тэтгэмж халамж сайжирсан зэргээс шалтгаалж байна гэж гэр бүл судлаачид үзэж байна²¹⁹.

Дэлхий даяар өрх толгойлсон буюу ганц асран хамгаалагчтай гэр бүлийн тоо бүх гэр бүлийн дөрөвний нэгээс гуравны нэг орчмыг эзэлж байна. Ялангуяа, өндөр хөгжилтэй орнуудад гэр бүл салалт их болсонтой холбоотойгоор ганц асран хамгаалагч бүхий гэр бүлийн тоо эрс өссөн үзүүлэлттэй байдаг. Эдгээр улс орнууд дотор АНУ хамгийн өндөр хувьтай байна. 2011 оны байдлаар АНУ 34 хувь, түүний араас Канад 22 хувь, Австрали 20 хувь, Дани 19 хувь улсууд орж байна. Гэтэл хөгжингүй улс орнуудын хувьд хэдийгээр гэр бүл салалт төдий л их биш боловч, гэр бүлээ хаях, нас барах, хоригдох зэргээс шалтгаалан ганц асран хамгаалагч бүхий гэр бүлүүд, голчлон өрх толгойлсон эхчүүд олноороо бий болж байгаа ажээ.

Хүснэгт 5. Ганц бие асран хамгаалагчдын гэрлэлтийн байдал

	<i>Гэрлэж байгаагүй</i>	<i>Тусдаа амьдардаг</i>	<i>Салсан</i>	<i>Бэлэвсэрсэн</i>
Австри	32	5	50	12
Бельги	17	22	51	10
Канад	32	29	31	4
Финланд	32	11	52	5
Франц	38	6	48	8
Герман	29	18	49	5
Нидерланд	16	4	73	8
Норвеги	44	18	35	4
Швед	45	9	44	2
Их Британи	38	23	34	5
АНУ	44	18	33	4

Тухайлбал сүүлийн үеийн судалгаагаар²²⁰ /2011 он/ ганц асран хамгаалагчтай гэр бүлийн 84 хувь нь эмэгтэйчүүд, 16 хувь нь эрэгтэйчүүд байдаг гэсэн судалгаа байна. Эдгээр өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн ихэнх нь гэр бүлээ цуцлуулсан эсвэл тусдаа амьдардаг (58 хувь), хэзээ ч гэрлэж байгаагүй эхчүүд (24 хувь), харин бэлэвсэн эхчүүд (7 хувь)-ийг эзэлдэг бол, ганц бие эцгүүдийн тухайд гэрлэлтээ цуцлуулсан эсвэл тусдаа амьдардаг эцгүүд (8.4 хувь), огт гэрлэж байгаагүй эцгүүд (1.5 хувь) ба бэлэвсэн эцгүүд (0.9 хувь)-ийг эзэлж байна. Эдгээр ганц асран хамгаалагч бүхий өрхүүдийг арьс өнгөний байдлаар ангилж үзэхэд 22 хувь нь цагаан арьстнууд, 57 хувь нь хар арьстнууд, харин 33 хувь нь латин америк гаралтай байжээ.

²¹⁹Мөн тэнд.

²²⁰Worst off – single-parent families in the united states.2012. www.legalmomentum.org/

6.2 Ганц бие аав нарын тухай

АНУ дахь хүүхдийн тэтгэмж нь их ойлгомжтой байдаг байв. Тухайлбал, Эхчүүд хүүхдүүдээ асаргаандаа авах ба голчлон өндөр орлоготой байдаг аавууд нь хүүхдийн тэтгэмж төлөхийг шүүхээс даалгадаг байлаа. Гэтэл одоо цагт эрчүүд хүүхдүүдээ асаргаандаа авцгаах болсноор нөхцөл байдал улам бүр илүү нарийн төвөгтэй болжээ.

АНУ-ийн Йовагийн их сургуулийн эдийн засагч, судлаач Daniel R. Meyer болон Steven Garasky нар хүүхдээ асран хүмүүжүүлж буй ганц бие аав нар дээр судалгаа хийсний дүнд бодит байдал дээр нөхцөл байдал, тэдний тухай боддог ердийн ойлголт ба нийтлэг үзэл баримтлалаас их өөр болохыг тогтоосон байна.²²¹

Дээрх хоёр судлаач бүх нийтэд түгээмэл болсон хүүхдээ асарч буй эцгүүдийн талаар:

1. хүүхдээ асран хамгаалж буй эцгүүд ихэвчлэн өндөр орлоготой байдаг;
2. хүүхдүүдээ өөр дээрээ авч асран хамгаалж буй эцгүүд тийм олон биш;
3. хүүхдээ асран хамгаалж буй ихэнх эцгүүд дахин гэрлэдэг;
4. хүүхдээ асран хамгаалж буй ихэнх эцгүүд бэлэвсэрсэн хүмүүс байдаг;
5. тийм эцгүүд голчлон том болсон хөвгүүдээ л өөрийн асаргаанд авдаг зэрэг ойлголтуудыг шинжлэн судалж дараах дүгнэлтийг хийсэн. *Тухайлбал,*
 - Ганц бие эцэг бүхий гэр бүлүүдийн нэлээд хувь нь ядуу зүдүү амьдралтай байдаг. Бүх ганц бие эцэг бүхий гэр бүлийн 18 хувь ядуу амьдралтай ба тэдний бараг тэн хагасынх нь орлого амьжиргааны доод түвшнээс 50 хувь доогуур байдаг. Гэсэн хэдий ч ерөнхий дунджаар нь үзвээс, ганц бие эцэг бүхий гэр бүлүүдийн орлого ганц бие эх бүхий гэр бүлээс чамгүй өндөр байдаг тал ажиглагддаг.
 - Тодорхой цаг үед үнэхээр «ганц бие асран хамгаалагчтай гэр бүлүүд дотор ганц бие эх бүхий гэр бүлүүдийн эзлэх хувь их өндөр байсан тул судлаачид тэр бүгдийг шууд өрх толгойлсон эх гээд явахад асуудалгүй байсан. Гэтэл энэ нь одоо нэгэнт өөр болжээ.
 - Дахин гэрлэсэн эцгүүдийн ихэнх нь гэрлэхээсээ өмнө эсвэл дараахан хүүхдүүдээ өөрсөд дээрээ авцгаасан байдаг байна. Энэ нь тэд хүүхдүүдээ өсгөх илүү бат найдвартай орон гэр бүхий болтлоо хүлээж байгаад дараа нь авцгаадаг байж болох юм гэж үзэж болохоор байна.
 - Тодорхой цаг үед хүүхдүүдээ өөр дээрээ авсан олон эцгүүд үнэхээр бэлэвсэрсэн ба урьд нь нэгэнтээ гэрлэж байсан хүмүүс байдаг байжээ. Бэлэвсэн эцгүүдийн тоо 1990 онд 150 000 болж буурсан атал огт гэрлэж байгаагүй эцгүүдийн тоо эрс өссөн байдаг. Энэ хугацаанд гэрлэлтээ цуцлуулсан эцэгтэйгээ амьдарч буй хүүхдүүдийн тоо 168 000-аас 1 сая болтлоо өссөн байна. Өдгөө ганц бие эцэг бүхий өрхүүдийн 7,5 хувь орчим нь бэлэвсэн эцгүүд, 24,5 хувь нь гэрлэж байгаагүй эцгүүд байна.
 - Ганц бие эцэгтэйгээ амьдарч буй хүүхдүүдийн нас ганц бие эх бүхий гэр бүлээс ялимгүй ахимаг байдаг нь үнэн боловч, тэдний 17,5 хувьд нь 0-3 насны хүүхэдтэй байна. Энэчлэн, ганц бие эцэг бүхий өрхүүдийн хүүхдүүд ихэвчлэн хөвгүүд байдаг боловч тийм өрхийн нийт хүүхдийн 44 хувь нь охид байна зэрэг болно.

²²¹Daniel R. Meyer and Steven Garasky. Technical Analysis Paper no. 42, 1991. Available from the Office of Human Services Policy, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation, U.S. Department of Health and Human Services, 202-245-1880. Forthcoming as Daniel R. Meyer and Steven Garasky RP Discussion Paper no. 982-92, 1992.

6.3 Хууль эрх зүйн орчин

АНУ-д ганц бие асран хамгаалагчтай гэр бүл түүний дотор ганц бие аав нарт үзүүлдэг тусламж дэмжлэг, нийгмийн үйлчилгээний асуудлыг муж улс бүр өөрсдийн Нийгмийн халамжийн хуулиар зохицуулдаг. Харин Холбооны Засгийн Газраас Нийгмийн хамгааллын Өндөр настны, тэжээгчээ алдсаны, гэнэтийн ослын даатгалын (the Old-Age, Survivors, and Disability Insurance (OASDI)) хөтөлбөр, Хэрэгцээтэй Гэр бүлүүдэд үзүүлэх Түр зуурын Тусламж (Temporary Aid to Needy Families (TANF)) хөтөлбөр зэрэг олон төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлдэг.

Ганц бие асран хамгаалагч бүхий гэр бүлүүдэд нэмэлт тэтгэлэг олгодог Хэрэгцээтэй Гэр бүлүүдэд үзүүлэх Түр зуурын Тусламж /TANF /хөтөлбөр нь анх 1935 онд гэр бүлийн эрэгтэй тэжээгчээ алдсан эхчүүд болон хүүхдүүдийг дэмжих зорилгоор Нийгмийн Хамгааллын хуулийн нэгэн хэсэг болж байгуулагдсан зорилтот бүлгийн хөтөлбөр юм. Түүхэн үүднээсээ анх энэ мэт нийгмийн тэтгэлгийн бодлого нь бэлэвсэрсэн болон салсан эсвэл гэрлээгүй эмэгтэйчүүдийн хооронд ялгаатай хандах үндсэн дээр хэрэгждэг байжээ. Хөтөлбөрт амьдралдаа зөвхөн нэг удаа 5 жилийн хугацаатай хамрагдах боломжтой бөгөөд тухайн муж улсын энэ хөтөлбөрт хамрагдагсдын тэн хагас нь ажилтай болох эсвэл ажилтай холбоотой үйл ажиллагаанд хамрагдах шаардлагуудыг тавьдаг.

Мөн хүүхэд асрах чөлөөг Холбооны Гэр бүл ба Эрүүл мэндийн чөлөөний тухай хууль (FMLA-federal Family and Medical Leave Act)-аар, бусад гэр бүл, нийгмийн халамж, үйлчилгээ, ажил эрхлэлт зэрэг олон асуудлыг Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Хөдөлмөр ба хүүхэд асаргааны тухай хууль, Гэр бүлийн тухай хуулиудаар зохицуулдаг.

6.4 АНУ-ын Ганц бие аав нарын ажил эрхлэлт ба нийгмийн халамж

АНУ-ын ганц бие эцэг, эхчүүдийн ажил эрхлэлтийн хувь дунджаас дээгүүр байдаг. Гэтэл тэдний маш бага цалинтай ажил эрхэлдэг хувь хэмжээ их өндөр байдаг байна. Энэ нь улсын зүгээс хүүхэд асаргаа, цалинтай чөлөө, тэтгэмж гэх зэргээр бодлоготой дэмждэг хөтөлбөр, хууль эрх зүй ихээхэн хангалтгүй, заавал ажил эрхлэхийг шаарддагтай холбоотой байдаг байна. Гэхдээ ганц бие эцгүүдийн ажил эрхлэлтийн хувь хэмжээ ганц бие эхчүүдээс өндөр байдаг. 2010 оны байдлаар үзэхэд, АНУ-д сарын дундаж ажил эрхлэлтийн хувь хэмжээ ганц бие эцгүүдийн хувьд 76 хувь, харин ганц бие эхчүүдийн хувьд 67 хувь байжээ.

Олонх улс оронд эцэг, эхчүүд хүүхэд асаргааны цалинтай чөлөө авах хууль зүйн эрхтэй байдаг байхад АНУ-д ийм эрх байдаггүй. Учир нь АНУ-д энэ тохиолдолд Холбооны Гэр бүл ба Эрүүл мэндийн чөлөөний тухай хууль (FMLA-federal Family and Medical Leave Act)-аар “зөвхөн хүүхэд асаргааны цалингүй чөлөө авч болдог. Хуулинд наанадаж 50 ажилтантай газарт, багадаа л 1 жил ажилласан, мөн 1250 цаг ажилласан ажилтанд хүүхэд асаргааны цалингүй чөлөө олгоно” гэж журамлажээ. Тиймээс, бага цалинтай бөгөөд бага орлоготой ажилчид үүнд хамрагдах бараг боломжгүй. Энэчлэн ихэнх оронд шинэ эцэг эхчүүдэд цалинтай ба цалингүй чөлөөг олгож, ажлын байрыг нь хадгалах хууль эрх зүйн зохицуулалт байдаг байхад АНУ-д ийм практик байдаггүй. Зөвхөн зарим цөөн тооны ажил олгогчид сайн дурын үндсэн дээр л хүүхэд асаргааны цалинтай чөлөө олгодог байна. 2011 оны байдлаар нийт АНУ-ын ажил эрхлэгчдийн зөвхөн 11 хувь нь л цалинтай чөлөө авчээ. Тэгэхээр ажлын байрыг нь хадгалан чөлөө олгох хугацаа хамгийн бага нь АНУ-д 12 долоо хоног бол хамгийн их нь Франц ба Герман орнуудад 162 долоо хоног байна.

Мөн олонх оронд жил тутмын цалинтай чөлөө ба амралт авах, өвчтэй байх зэрэг эрхүүд байдаг атал АНУ-д байдаггүй.²²²

²²²Worst off – single-parent families in the united states. 2012.хуудас 12. www.legalmomentum.org/

Хүснэгт 6. Цалинтай чөлөө

	<i>Жил тутмын чөлөө (7 хоногээр)</i>	<i>Баярын амралт (өдрөөр)</i>	<i>5 өдөр ажилтан өвчтэй байх</i>	<i>5 өдөр хүүхэд өвдсөний чөлөө</i>
Австрали	4	7	5	5
Австри	4,4	13	5	5
Бельги	4	10	5	0
Канад	2	8	0	0
Дани	4	9	5	1
Финланд	5	9	5	0
Франц	6	1	1	0
Герман	4	10	5	5
Ирланд	4	9	0,7	3
Итали	4	13	1	0
Нидерланд	4	0	3,5	3,8
Норвеги	5	2	5	5
Испани	4,4	12	1,2	2
Швед	5	0	3,2	4
Швейцар	4	0	5	3
Их Британи	4	0	0,4	0
АНУ	0	0	0	0

Ихэнх улс орнууд бүх нийтийн эрүүл мэндийн даатгалтай байхад АНУ-д мөн л ийм тогтолцоо үгүй аж. 2010 оны байдлаар, АНУ-д ганц бие асран хамгаалагчтай өрхийн хүүхдүүдийн 11 хувь, эцэг эхтэйгээ хамт амьдардаг өрхийн хүүхдүүдийн 8 хувь эрүүл мэндийн даатгалгүй байжээ.

Үүгээр үл барам, ихэнх улс орнуудад «хүүхдийн тэтгэмж», «гэр бүлийн тэтгэмж» гэхчлэн нэрлэгдэх хөтөлбөрийн дагуу эцэг эхчүүд хүүхдийн мөнгө авдаг байхад АНУ-д ийм хөтөлбөр огт байдаггүй. Зарим улс орнуудад хүүхдийн тэтгэмжийг нэгдсэн нийтлэг хэмжээгээр олгодог байхад, зарим оронд эцэг, эхийн орлогын хэмжээг тооцож олгодог байна.²²³

Хүснэгт 7. Хүүхдийн тэтгэмжийн хөтөлбөрүүд

	<i>Нийтэд тогтоосон дүнгээр эсвэл орлогыг нь судалж тогтоодог</i>	<i>6 настай хүүхдэд сар бүр олгодог тэтгэмж</i>
Австрали	Өрхийн орлогыг харгалзана	449 ам доллар
Австри	тогтсон дүнгээр	149 ам доллар
Бельги	тогтсон дүнгээр	108 ам доллар
Канад	Өрхийн орлогыг харгалзана	120 ам доллар ба 307 ам доллар
Дани	тогтсон дүнгээр	185 ам доллар
Финланд	тогтсон дүнгээр	132 ам доллар
Франц	тогтсон дүнгээр	80 ам доллар
Герман	тогтсон дүнгээр	217 ам доллар
Ирланд	тогтсон дүнгээр	219 ам доллар

²²³Worst off – single-parent families in the united states. 2012. хуудас 16. www.legalmomentum.org/

Итали	Өрхийн орлогыг харгалзана	Өгөгдөл байхгүй байна
Нидерланд	тогтсон дүнгээр	311 ам доллар
Норвеги	тогтсон дүнгээр	156 ам доллар
Испани	Өрхийн орлогыг харгалзана	32 ам доллар
Швед	тогтсон дүнгээр	153 ам доллар
Швейцар	Хослуулна	216 ам доллар
Их Британи	тогтсон дүнгээр	108 ам доллар
АНУ	Аль аль нь үгүй	Аль аль нь үгүй

Хэдийгээр АНУ-д хүүхдийн тэтгэмжийн хөтөлбөр байдаггүй боловч хоёр ч холбооны орлогын татварын кредитээр олон тооны бага орлоготой өрхүүдэд багагүй хэмжээний мөнгийг олгодог байна. Тэдгээр нь EITC (Earned Income Tax Credit)-"Олсон Орлогын Татварын Кредит" ба ACTC (Additional Child Tax Credit) -"Нэмэлт Хүүхдийн Татварын Кредит" хоёр болно. Эдгээр нь буцаан олгодог кредитүүд юм. Эцэг, эхийн татвар төлөлт шаардагдах хэмжээнээс хэтэрвэл түүнийг буцаан олгодог байна.

Олонх оронд ганц бие асран хамгаалагчдад амьжиргааны мөнгө тэтгэмж урьдчилан олгодог байхад АНУ-д ийм практик байдаггүй байх юм.

Хүснэгт 8. Хүүхдийн тэтгэмж авдаг ганц бие асран хамгаалагчдын хувь

А. Энэ талаар хөгжингүй орнууд	
Швед	100
Дани	94
Финланд	77
Герман	77
Швейцар	67
Норвеги	56
Австри	54
Бельги	39
Франц	30
Испани	27
Дундаж	62
Б. Энэ талаар төдий л сайн хөгжөөгүй орнууд	
Канад	38
Австрали	37
Нидерланд	37
АНУ	30
Итали	22
Их Британи	22
Ирланд	15
Дундаж	29

Гэр бүлээ цуцлуулан хүүхдээ асаргаандаа авагсдын 71 хувь нь хүүхдийн зохих хэмжээний тэтгэмж авсан байдаг бол 41 хувь нь бүрэн хэмжээний тэтгэмж авчээ. Хүүхдийн тэтгэмжийн байвал зохих дундаж дүн хэмжээ нь 1 долоо хоногт 115 ам доллар байдгаас бодитой хүртдэг дундаж хэмжээ нь 1 долоо хоногт 70 ам доллар байна.²²⁴

Энэчлэн АНУ хэдийгээр ажилгүйдлийн даатгалын тогтолцоотой боловч ажилгүй ганц бие асран хамгаалагчид маш бага хувийн ажилгүйдлийн даатгал авдаг байна. Учир нь ажилгүйдлийн даатгал олгох хугацаа ба тэтгэмжийн хэмжээ нь ажилласан жил гэх зэрэг олон үзүүлэлт шаардлагуудаас шалтгаална.

АНУ нь ганц бие асран хамгаалагчдад үзүүлдэг нийгмийн тэтгэмж тусламжийн тухайд нэн хомс орны нэг юм.

Хүснэгт 9. Ганц бие асран хамгаалагчдад үзүүлдэг нийгмийн тусламжийн хэмжээ²²⁵ /орлогын голч дүнгийн хувиар/

Улсын нэр	Тусламжийн хувь хэмжээ
Австрали	45%
Австри	42%
Бельги	45%
Канад	39%
Дани	61%
Финланд	47%
Франц	37%
Герман	54%
Ирланд	55%
Нидерланд	54%
Норвеги	40%
Швед	43%
Швейцар	41%
Их Британи	62%
АНУ (Калифорн)	29%
АНУ (IA)	23%
АНУ (MS)	18%

АНУ-ын хувьд «Ганц бие аав»-ын тоо хэмжээ нэмэгдсэн нь нийгмийн хөгжил, гэр бүл салалт, гэр бүл төлөвшилт зэрэг олон хүчин зүйлээс шалтгаалж байна. Нөгөөтэйгүүр, АНУ-д гэр бүлийн уламжлалт тогтолцоо байхгүй, гэр бүл нийгмийн харилцаа бүрэн төлөвшөөгүй гэж хэлж болохоор байна.

Мөн ганц бие аав нарын нийгмийн халамж, тусламж, дэмжлэгийг тусгайлан журамласан хууль эрх зүй байхгүй бөгөөд ганц бие эхчүүдтэй адил халамж үйлчилгээ эдлэх боловч тэр нь бусад улс орнуудтай харьцуулахад нэлээд хязгаарлагдмал байдаг байна.

²²⁴Мөн тэнд.

²²⁵Мөн тэнд.

АНУ нь бусад улс орнуудтай харьцуулахад ганц бие асран хамгаалагчтай гэр бүлд үзүүлэх нийгмийн халамж үйлчилгээ бага, түүнийг зохицуулдаг хууль эрх зүйн орчин хангалтгүй ажээ.

7. МОНГОЛ УЛС

Монгол Улсын хүн ам 2013 оны байдлаар 2 сая 930 мянга болж, өмнөх оныхоос 2.2 хувиар өссөн бөгөөд үүнээс 1 сая 367 мянга нь эрчүүд байгаа нь нийт хүн амын 49.9 хувийг эзэлж байгаа тоон мэдээлэл бий.²²⁶

Манай улсад өрх толгойлсон эцэг /эх/-ийн эрх зүйн байдлыг Монгол Улсын Нийгмийн халамжийн тухай хуульд /шинэчилсэн найруулга/ 3.1.8-т “өрх толгойлсон эх /эцэг/” гэж нөхөр, эхнэрийн аль нэг нь нас барсан, эсхүл сураггүй алга болсон нь шүүхээр тогтоогдсон, гэрлэлтээ цуцлуулсан, эцэг, эх байх эрхээ шүүхийн шийдвэрээр хязгаарлуулсан, хасуулсан бол тухайн шийдвэр хүчин төгөлдөр байх хугацаанд, гэрлэж байгаагүй боловч төрүүлсэн болон үрчлэн авсан хүүхэдтэй ганц бие эх /эцэг/-ийг хэлнэ гэж тодорхойлсон байна.²²⁷

7.1 Хууль эрх зүйн орчин

Монгол Улсад ганц бие эцэг, эхчүүдэд үзүүлдэг нийгмийн халамж, үйлчилгээний харилцааг дараах хууль, журам, хөтөлбөрүүдээр зохицуулсан байна. Үүнд:

- Хөдөлмөрийн тухай хууль
- Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль
- Нийгмийн халамжийн тухай хууль
- Хүний хөгжил сангийн тухай хууль
- Хүний хөгжил сангаас хүүхдэд мөнгө олгох журам
- Эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийг дэмжих үндэсний стратеги

7.2 Нийгмийн халамж, үйлчилгээ

Ганц бие эцэгт үзүүлэх халамж үйлчилгээний талаар дараах хуулиудад заасан байна.

Хөдөлмөрийн тухай хуульд:

- 3 хүртэлх насны ганц бие эцгийг ажлаас халахыг хориглох,
- 16 хүртэлх насны хүүхэдтэй ганц бие эцгийг шөнийн буюу илүү цагаар, албан томилолтоор ажиллуулахыг хориглох,
- 6 сар болон 1 хүртэлх настай ихэр хүүхдэд 2 цаг, 6 сар-1 нас хүртэлх хүүхдэд 1 цаг, зайлшгүй асаргаа шаардлагатай хүүхдэд 1 цагийн чөлөө нэмж олгох,
- Нярай хүүхэд үрчлэн авсан эцэгт хүүхдийг нь 60 хоногтой болтол чөлөө олгоно,
- 3 хүртэлх насны хүүхэдтэй эцэг өөрөө хүсвэл чөлөө авч болно,
- Хүүхэд асрах чөлөө дууссан, эсхүл дуусаагүй боловч эх эцэг өөрөө хүсвэл ажил олгогч нь түүнийг ажил, албан тушаалд нь үргэлжлүүлэн ажиллуулах үүрэгтэй бөгөөд хэрэв орон тоо нь хасагдсан, ажилтны тоог цөөрүүлсэн бол түүнд өөр ажил олж өгнө.

Нийгмийн халамжийн тухай хуульд:

Өрх толгойлсон ганц бие эцэгт үзүүлэх нийгмийн халамжийн талаар дараах зохицуулалтуудыг оруулсан байна. Үүнд:

- Нийгмийн халамжийн тэтгэврийг 18 хүртэлх насны дөрөв ба түүнээс дээш хүүхэдтэй, өрх толгойлсон 45 насанд хүрсэн эх, 50 насанд хүрсэн эцэгт өгнө.

²²⁶Статистикийн эмхэтгэл. УСХ. Уб., 2013 он.

²²⁷Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн /шинэчилсэн найруулга/.

Энэхүү тэтгэврийн хэмжээ нь сард 115000 төгрөг байна²²⁸.

- Нийгмийн халамжийн тэтгэмжийг гурав ба түүнээс дээш тооны 14 хүртэлх насны хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх /эцэг/-д олгоно. Энэхүү тэтгэмжийн хэмжээ нь жилд 120000 төгрөг байна²²⁹.

Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль:

Шимтгэл төлсөн хугацаанд тэтгэмжтэй чөлөө авч хүүхдээ асарсан хугацаа орно.

Хүний хөгжил сангийн тухай хуульд:

Монгол Улсын иргэн дараах хэлбэрээр сангаас хишиг, хувь хүртэнэ. Үүнд:

- эрүүл мэнд, боловсролын үйлчилгээний төлбөр;
- хүүхдийн мөнгө.

Хүний хөгжил сангаас хүүхдэд мөнгө олгох журамд:

- Хүүхэд болон хүүхдийг төлөөлөн хүүхдийн мөнгө авах эх /эцэг, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, итгэмжлэгдсэн этгээд/ нь үйлчлүүлэх арилжааны банкныг өөрөө сонгох эрхтэй.
- Хүүхдийн эх /эцэг, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, итгэмжлэгдсэн этгээд/ эсхүл 16 насанд хүрсэн бол хүүхэд өөрөө хүүхдийн мөнгө авах хүсэлт гаргаж болно.

Нийгмийн халамжийн сангаас 2014 оны эхний хагас жилд 191.0 мянган хүнд 69.3 тэрбум төгрөгийн тэтгэвэр, тэтгэмж олгосон бөгөөд өмнөх оны мөн үеийнхээс нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж авагчдын тоо 12.7 мянган хүн буюу 7.1 хувиар, олгосон тэтгэврийн хэмжээ 3.7 тэрбум төгрөг буюу 5.6 хувиар өсчээ.

Нийгмийн халамжийн тэтгэвэрт 2014 оны эхний хагас жилд 60.1 мянган хүн хамрагдсан нь өмнөх оны мөн үеийнхээс 3.5 мянган хүн буюу 5.6 хувиар буурч, олгосон тэтгэврийн хэмжээ 2.1 тэрбум төгрөг буюу 5.4 хувиар нэмэгджээ.

Нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, хөнгөлөлтөд 316.0 мянган хүн хамрагдсаны 69.5 хувь нь нийгмийн халамжийн хөнгөлөлт, нөхцөлт мөнгөн тусламжид хамрагдсан иргэд, 4.7 хувь нь нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдсан иргэд байна.

“Хүний хөгжил” сангаас 2014 оны эхний хагас жилд 18 хүртэлх насны 976.3 мянган хүүхдэд 118.2 тэрбум төгрөгийг хүүхдийн мөнгөнд олгосон байна.²³⁰

7.3 Өрх толгойлсон ганц бие эцгүүдийн талаарх өнөөгийн хандлага

Монгол Улсын Нийгмийн халамжийн тухай хуулийг 1995 онд шинээр баталсан бөгөөд энэхүү хуульд анх удаа өрх толгойлсон эх /эцэг/ гэсэн томъёоллыг оруулсан байна. Харин 2012 онд батлагдсан Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад анх удаа өрх толгойлсон эх /эцэг/-ийн эрх зүйн байдлыг хуульчилсан ба тус хууль болон бусад хууль, эрх зүйн баримт бичгийн заалтын дагуу өрх толгойлсон ганц бие эцгүүд нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн үйлчилгээг авч байна.

Дээр авч үзсэн гадаадын зарим улсын ганц бие эцэгт үзүүлж байгаа халамж, хөнгөлөлтийн эрх зүйн зохицуулалт, нийгмийн үйлчилгээ, хандлагыг манай улсын ийм төрлийн халамж үйлчилгээний эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан үзэхэд Монгол Улсын Нийгмийн халамжийн тухай хуулиар тодорхой хязгаарлалт, нөхцөлүүдийг заасан нь учир дутагдалтай

²²⁸Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, асарааны тэтгэмжийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай. Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоол. №16. www.legalinfo.mn

²²⁹Нийгмийн халамжийн тэтгэмж. www.halamj.gov.mn

²³⁰Монгол Улсын нийгэм эдийн засгийн байдал. 2014 оны 6 сарын байдлаар, YCX.

байна. Тухайлбал, олон хүүхэдтэй боловч 50 нас хүрээгүй, нэг, хоёр хүүхэдтэй боловч мөн 50 нас хүрээгүй ганц бие эцгүүд нийгмийн халамжийн тэтгэвэр авах эрхгүй, нэг, хоёр хүүхэдтэй өрх толгойлсон ганц бие эцэг нийгмийн халамжийн тэтгэмжийг хүртэх эрхийг хуулиар хязгаарласан байна.

Сүүлийн үед манай улсын иргэд, түүний дотор эмэгтэйчүүд олноор суралцах, ажиллах зорилгоор гадаад улсыг зорих болсноор аавууд ганцаараа хүүхдээ харж үлдэх явдал ихээхэн нэмэгдэж байгаа талаар ТББ-ын зүгээс тэмдэглэсэн байна.²³¹ Бусад орнуудын туршлагаас үзэхэд эцэг эхийн аль нэг нь тодорхой хугацаагаар (1 жилээс дээш гэх мэт) хамт амьдраагүй тохиолдолд хүүхдээ харж үлдсэн эх эсвэл эцэг нь тэтгэмж, хөнгөлөлт эдлэх зохицуулалттай байна.

2013 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдөр Төрийн ордонд Монгол Улсын Ерөнхий сайдын ивээл дор «Нийгмийн хөгжил-Эрэгтэйчүүдийн оролцоо» үндэсний чуулганыг ХАХНХЯ, Жендерийн үндэсний хороо, Эрүүл мэндийн яам, Монголын эрэгтэйчүүдийн холбоо, болон бусад дэмжигч байгууллагууд хамтран зохион байгуулсан байна. Чуулганд нийслэл, дүүрэг, хөдөө орон нутаг, төр, төрийн бус байгууллага, олон улсын байгууллагуудын төлөөлөл бүхий 800 орчим төлөөлөгчид оролцож, нийгмийн хөгжилд эрэгтэйчүүдийн оролцоог идэвхижүүлэх, эрчүүдийн эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, нийгмийн хамгаалал, гэр бүл дэх эрэгтэйчүүдийн оролцоо, хандлага, зан үйл гэсэн сэдвүүдийн хүрээнд ярилцан, санал бодлоо нэгтгэсэн байна.

Монголын эрэгтэйчүүдийн холбооноос 2004 онд 8000 хүнээс *“Аавуудын өдөр”-тэй байх нь зөв үү* гэсэн санал асуулга явуулж 5000 хүн дэмжиж 2005 оны наймдугаар сарын 8-ны өдөр тэмдэглэх болсон бөгөөд энэ өдрийг тэмдэглэдэг 18 дахь орон болсон. «Аавуудын өдөр»-ийн гол зорилго нь аав хvvхэд хоёр бие биенийгээ хvндэтгэх, хайрлахад оршиж байгаа бөгөөд нөгөө талаараа аавуудад ухаарал хайрлах өдөр. Аав нарын өдрийг дэлхийн 100 гаруй оронд өөр өөрийн онцлогтой тэмдэглэдэг. Тухайлбал, Нидерландад өглөө нь аавтайгаа хоол идчихээд орой нь өвөөгийндөө цугларч тэмдэглэдэг байна. Монголчууд аавуудын өдрийг “Аавын баяр” албан ёсны хүндэтгэлийн өдөр болгож, ургийн бичгээ хөтөлж, хамаатан садан, үр хүүхдээ танилцуулдаг баяр болгох саналыг гаргаж байгаа ажээ.

Монголын эрэгтэйчүүдийн холбооноос 2006 онд Баянзүрх дүүргийн зарим хорооны өрх толгойлсон аавуудыг цуглуулахад 200 орчим хүн ирсэн байна. Улаанбаатар хотын хэмжээнд 7000 гаран өрх толгойлсон эцэг бий гэсэн мэдээ байна. Гэхдээ энэ нь нарийвчилсан тоо биш юм. Нийслэлийн Баянзүрх, Сонгинохайрхан дүүрэгт хамгийн олон ганц бие аавууд байдаг ажээ.²³²

Харин арван жилийн өмнө Монголын эмэгтэйчүүдийн холбоо Монголын хэмжээнд 10 000 орчим аав ганцаараа хүүхдүүдээ өсгөж байгаа бөгөөд Баян-Өлгий аймаг энэ үзүүлэлтээр хамгийн их гэсэн мэдээлэл хийж байсан байна.

Өрх толгойлсон ганц бие эцэгтэй өрхийн албан ёсны тоог гаргадаггүй учир дараах хүснэгтэд Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хорооны хийсэн өрх толгойлсон, гэр бүлгүй хүний тоог хүйсээр болон ам бүлийн тоогоор, өрх толгойлсон болон гэр бүлгүй эрэгтэй хүний тоог гаргасныг харна уу.²³³

²³¹ www.niitlelch.mn

²³² Мөн тэнд.

²³³ Үндэсний статистикийн хорооноос ирүүлсэн мэдээлэл.

Хүснэгт 10. Өрх толгойлсон, гэр бүлгүй хүний тоо, аймаг, нийслэл, байршил, ам бүлийн тоо, хүйсээр

Аймаг нийслэлийн нэр	Бүгд		Байршлаар				Ам бүлийн тоогоор					
			хот		хөдөө		3 хүртэл		3-5		6 ба түүнээс дээш	
	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм
Архангай	1080	2787	90	334	990	2453	724	1733	290	952	66	102
Баян-Өлгий	710	1971	174	727	536	1250	347	1359	271	468	92	144
Баянхонгор	1800	3795	559	1355	1241	2440	1318	2085	391	1350	91	360
Булган	904	1866	198	427	706	1439	656	1257	212	524	36	85
Говь-Алтай	644	2033	164	600	480	1433	477	1228	139	647	28	158
Дорноговь	1151	2543	476	1295	675	1248	869	1338	239	999	43	206
Дорнод	2498	3629	542	2050	1956	1579	1500	2379	784	1032	214	218
Дундговь	881	1986	270	830	611	1156	659	1204	194	695	28	87
Завхан	1123	3179	184	745	939	2434	803	2197	279	835	41	147
Өвөрхангай	1179	2930	315	571	864	2359	661	1771	404	807	114	352
Өмнөговь	1501	2566	404	1047	1097	1519	1142	1794	277	671	82	62
Сүхбаатар	1549	2216	431	761	1118	1455	1095	1483	407	671	47	62
Сэлэнгэ	781	2807	332	1441	449	1366	526	1737	194	893	61	177
Төв	1235	2632	155	134	1080	2498	853	1702	315	775	67	155
Увс	1129	2712	346	1051	783	1661	832	1829	244	757	53	126
Ховд	882	2367	220	1094	662	1273	484	1229	277	810	121	328
Хөвсгөл	2481	5683	1034	2110	1447	3573	1505	3659	749	1666	227	358
Хэнтий	822	2781	176	1158	646	1623	598	1734	126	752	98	295
Дархан-Уул	1044	3913	810	3213	234	700	658	2246	231	1237	155	430
Улаанбаатар	5875	23826	5875	23826			3249	11636	1814	9304	812	2886
Орхон	601	2749	490	2429	111	320	377	1491	184	1099	40	159
Говьсүмбэр	254	586	104	356	150	230	215	369	38	203	1	14
Улсын дүн	30124	81557	13349	47548	16775	34009	19548	47460	8059	27142	2517	6955

Хүснэгт 11. Өрх толгойлсон, гэр бүлгүй эрэгтэй хүний тоо, аймаг, нийслэл, байршил, ам бүлийн тоогоор

Аймаг нийслэлийн нэр	Бүгд	Байршлаар		Ам бүлийн тоогоор		
		хот	хөдөө	3 хүртэл	3-5	6 ба түүнээс дээш
Архангай	1080	90	990	724	290	66
Баян-Өлгий	710	174	536	347	271	92
Баянхонгор	1800	559	1241	1318	391	91
Булган	904	198	706	656	212	36
Говь-Алтай	644	164	480	477	139	28
Дорноговь	1151	476	675	869	239	43
Дорнод	2498	542	1956	1500	784	214
Дундговь	881	270	611	659	194	28
Завхан	1123	184	939	803	279	41

Өвөрхангай	1179	315	864	661	404	114
Өмнөговь	1501	404	1097	1142	277	82
Сүхбаатар	1549	431	1118	1095	407	47
Сэлэнгэ	781	332	449	526	194	61
Төв	1235	155	1080	853	315	67
Увс	1129	346	783	832	244	53
Ховд	882	220	662	484	277	121
Хөвсгөл	2481	1034	1447	1505	749	227
Хэнтий	822	176	646	598	126	98
Дархан-Уул	1044	810	234	658	231	155
Улаанбаатар	5875	5875		3249	1814	812
Орхон	601	490	111	377	184	40
Говьсүмбэр	254	104	150	215	38	1
Улсын дүн	30124	13349	16775	19548	8059	2517

“Монголын эрэгтэйчүүдийн холбоо” нь 11 аймаг, 7 суманд салбартай. Нийслэлийн цагдаагийн газрын харъяа албадан саатуулах, баривчлах төв дээр эрэгтэйчүүдэд зориулан зөвлөгөө өгдөг байна. Гэр бүлийн зөрчлөөр энд орж ирсэн хүмүүст сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгч, яаж уур бухимдлаа хянах вэ, өөрийгөө яаж хөгжүүлэх вэ гэсэн чиглэлүүдээр сургалт явуулж, сэтгэл зүйн зөвлөгөөг ганцаарчлан өгдөг байна. Үүнийг эс тооцвол өнөөдөр эрэгтэйчүүдэд зориулсан сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх байгууллага, сэтгэл зүйч хомс байгааг анхааран ганц бие эцэг болон залуу гэр бүлд тулгамдсан асуудлаар зөвлөгөө өгөх төвүүдийг бий болгож үйл ажилагааг нь олонд таниулах хэрэгтэй байна.

7.4 Эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн өнөөгийн байдал

Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны 03 дугаар сарын 11-ний өдрийн 74 тоот тушаалаар жил бүрийн 03 дугаар сарын 18-ны өдрийг «Эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийг дэмжих өдөр» болгон зарласан. Энэ хүрээнд “Эрчүүдээ хайрлая” уриан доор анх удаа нээлттэй өдөрлөгийг зохион байгуулж, төрийн болон хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагын 20 гаруй эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд давхардсан тоогоор 3000 орчим иргэдэд үнэ төлбөргүй үзлэг хийж, зөвлөгөө өгсөн байна.

Дундаж наслалт

Монгол Улсын нийт хүн амын 48.6 хувийг эрэгтэйчүүд эзэлдэг. Эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалт 64.9, эмэгтэйчүүдийн дундаж наслалт 74.3 жил байна. Дундаж наслалтын зөрүү нь 9.4 жил байна. Дундаж наслалтын зөрүү нь аль ч улс оронд байдаг хэдий ч манай улсад дэлхийн дундаж үзүүлэлтээс 2.5 дахин их байна. Энэ нь эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд тулгамдсан асуудал болж байгааг харуулж байна.

Эрэгтэйчүүдийн нас баралт

Эрэгтэйчүүдийн нас баралт 2012 оны байдлаар бүх насны бүлэгт эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад өндөр төдийгүй 10000 хүн ам тутамд 75,8 эрэгтэй, 44,3 эмэгтэй нас баржээ.

Хүснэгт 12. Нас баралт, тэргүүлэх 3 шалтгаан/10000 хүн амд/

Д/д	Нас баралтын үзүүлэлт	Эр	Эм
1.	Нийт нас баралт	75.8	44.3
2.	Зүрх судасны тогтолцооны өвчин	25.02	17.04
3.	Осол гэмтэл гадны шалтгаант	18.85	4.07
4.	Хавдар	14.74	10.67

Ганц бие аавууд ихэвчлэн салалтаас бий болдог. Нийслэлийн шүүхийн архивт Иргэний шүүхээр хэдэн онд, хэдэн гэр бүл цуцлуулсан гэдэг тоо байхаас хичнээн аав хэдэн хүүхдээ өөр дээрээ авч үлдсэн гэсэн албан тоо байхгүй байна.

Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хорооны хийсэн хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнгээс батлуулсан, батлуулаагүй гэр бүлтэй, цуцалсан, бэлбэсэн гэр бүлийн тоог харвал:²³⁴

Хүснэгт 13. Арван тав, түүнээс дээш насны хүн амын гэр бүлийн байдал, насны бүлэг хувиар (2000, 2010)²³⁵

Насны бүлэг 15+	Бүгд	Гэр бүлийн байдал								
	Тоо	Хувь	Огт гэр бүл болоогүй	Батлуулсан, Батлуулаагүй гэр бүлтэй	Цуцалсан, Тусгаарласан	Бэлбэсэн				
2000 он										
Эрэгтэй	749890	100	36.6	274460	58.5	438686	2.1	15748	2.8	20997
Эмэгтэй	774482	100	29.7	230021	57.1	442229	3.3	25558	9.9	76674
2010 он										
Эрэгтэй	937271	100	34.4	322421	60.7	568923	2.7	25907	2.2	20620
Эмэгтэй	968698	100	28.2	273173	59.6	577344	3.5	33904	8.7	84277

Сүүлийн үед манай иргэд амьдралаа дээшлүүлэх зорилгоор нөхөн үржихүйн насныхан гадаадад ажиллаж, амьдрах болсон нь гэр бүл салалт үүсэх шалтгаан болж, эцэг эхийнхээ нэгэнтэй эсвэл хоёулант нь амьдардаггүй хүүхдүүдийн тоо их болсон. Үүнийг дараах хүснэгтээс харж болно.²³⁶

Хүснэгт 14. Хүүхдийн амьдарч буй орчин

Үзүүлэлт	Тайлбар	Улсын дүн	Хот	Бүс					
				Хөдөө	Баруун	Хангай	Төв	Зүүн	Улаанбаатар
Төрсөн эцэг эхийнхээ хэн нэгэнтэй эсвэл хоёулант нь хамт амьдардаггүй хүүхэд	Төрсөн эцэг эхийнхээ хэн нэгэнтэй эсвэл хоёулант нь хамт амьдардаггүй 0-17 насны хүүхдийн хувь	6.4	6.9	5.6	4.1	7.5	8.5	7.7	5.7
Өнчин, хагас өнчин хүүхэд	0-17 насны хагас эсвэл бүтэн өнчин хүүхдийн хувь	6.7	7.0	6.3	6.0	6.2	6.8	7.6	7.1
Эцэг, эх нь гадаадад амьдардаг хүүхэд	Төрсөн эцэг, эхийнх нь хэн нэг нь эсвэл хоёулаа гадаадад амьдардаг 0-17 насны хүүхдийн хувь	1.5	2.4	0.2	0.3	0.5	1.1	0.6	3.1

²³⁴Хүн амын гэр бүлийн байдал. Судалгаа. Статистикийн эмхэтгэл, 2010.

²³⁵Статистикийн эмхэтгэл. ҮСХ, 2010.

²³⁶Монгол Улс Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа. ҮСХ, НҮБ-ын Хүн Амын Сан, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан. УБ., 2013.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Монгол хэлээр:

- Хөдөлмөрийн тухай хууль. Төрийн мэдээлэл №25. Уб., 1992
- Нийгмийн халамжийн тухай хууль. /шинэчилсэн найруулга/ Төрийн мэдээлэл №8. Уб., 2012
- Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль. Уб., 1994
- Нийгмийн даатгалын тухай хууль. Уб., 1994
- Хүний хөгжил сангийн тухай хууль. ТМ-2009 №45
- Гэр бүлийн тухай хууль. Уб., 1999
- Иргэний хууль. Төрийн мэдээлэл №7. Уб., 2002
- Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль. Уб., 1996
- Жендэрийн тэгш байдлыг хангах тухай хууль. Уб., 2011
- Хувь хүний нууцийн тухай хууль. Уб., 1995
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль. Төрийн мэдээлэл №23. Уб., 2004
- Харьяатын тухай хууль. Уб., 1995
- Эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийг дэмжих үндэсний стратеги. ЭМЯ-ны сайдын 2013 оны 84 тоот тушаал.
- Хүний хөгжил сангаас хүүхдэд мөнгө олгох журам ЗГ-2012 оны 70 дугаар тогтоол
- Монголын гэр бүлийн харилцааны өнөөгийн байдал. Суурь судалгаа. Уб., 2010
- Монгол Улс Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа. ҮСХ, НҮБ-ын Хүн Амын Сан, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан. Уб., 2013
- Монголын эрэгтэйчүүдийн өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудлууд. Чуулганы илтгэлийн эмхэтгэл. Уб., 2008
- Нийгмийн хөгжил-Эрэгтэйчүүдийн оролцоо. Үндэсний чуулганы илтгэл. ХАХНХЯ, ЖҮХ. Уб., 2013
- Эрэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн өнөөгийн байдал. Судалгаа. ЭМЯ. Уб., 2013
- Үндэсний статистикийн хорооноос ирүүлсэн мэдээлэл. Уб., 2014
- Статистикийн эмхэтгэл. ҮСХ. Уб., 2010

Англи хэлээр:

- FMLA-federal Family and Medical Leave Act. www.legalmomentum.org
- Work and Social Assistance Act. www.government.nl/documents-and-publications/
- Labour Law. www.government.nl/
- The Civil Code act of the Netherlands. www.government.nl/
- General Child Benefit Act. www.government.nl/
- General Surviving Relatives Act. www.government.nl/
- General Widow's and Orphan's Benefit Act. www.government.nl/
- Exceptional Medical Expenses Act (AWBZ). www.government.nl/
- Unemployment Insurance Act (WW). www.government.nl/
- Supplementary Benefits Act (TW). www.government.nl/
- Work and Social Assistance Act (WWB). www.government.nl/
- Act on Income Provisions for Older or Partially Disabled Unemployed Persons (IOAW). www.government.nl/
- Act on Income Provisions for Older or Partially Disabled Formerly Self employed Persons (IOAZ). www.government.nl/
- The Old-Age, Survivors, and Disability Insurance (OASDI). www.legalmomentum.org
- Temporary Aid to Needy Families (TANF). www.legalmomentum.org
- Timothy Casey, Laurie Maldonado; New-York, December 2012, Worst off-single-parent families in the united states. www.legalmomentum.org
- Myths about custodial fathers. www.irlp.wisc.edu/publications/
- Maternity allowance, paternity and parental leave. www.easyexpat.com/en/guides/netherlands/
- Child support. www.childpolicyintl.org/childsupporttables/1.105Netherlands.html
- Ministry of Social Affairs and Employment; January 2013, State of Affairs of social security. www.government.nl/documents-and-publications/
- The Children Act (Act No. 7 of 8 April 1981 relating to Children and Parents) www.regjeringen.no/en/doc/laws/
- Regulations related to The Child Welfare Act. www.regjeringen.no/en/
- Act No. 41 of 26 June 1998 concerning Cash Benefit for Parents with Small Children (Cash Benefit Act). www.regjeringen.no/en/doc/laws/

- Act of 17 July 1992 No. 100 Relating to Child Welfare Services (The Child Welfare Act). www.regjeringen.no/en/
- Family benefits. www.regjeringen.no
- Single parent welfare act. http://english.mogef.go.kr/sub04/sub04_11.jsp
- Ministry of Gender Equality and Family Republic of Korea., Modularization of Korea's Development Experience: Korea's support policies for single parent families. 2014. <https://www.kdevelopmentia.org/>
- Republic act No8972, The Solo Parent's welfare. <http://census.gov.ph>
- Guidelines on the grant of parental live to Solo parents. <http://excell.csc.gov.ph/PSU/CSCMCs.html>
- Implementing rules and regulations of republic act No8972. www.lawphil.net/

Орос хэлээр:

- Федеральный Закон РФ от 19.04.1991 № 1032-1 (ред. от 02.07.2013) «О занятости населения в Российской Федерации [Электронный ресурс]. URL: www.consultant.ru/
- ФЗ "О государственных пособиях гражданам, имеющих детей". www.consultant.ru/
- ФЗ "О дополнительных мерах государственной поддержки семей, имеющих детей". www.zakonprost.ru
- Трудовой кодекс. <http://dogovor-urist.ru/>
- ФЗ «Об обязательном пенсионном страховании в РФ». www.assessor.ru
- Гаврюшенко Л. В. Как получить статус отца одиночки. www.9111.ru/questions/